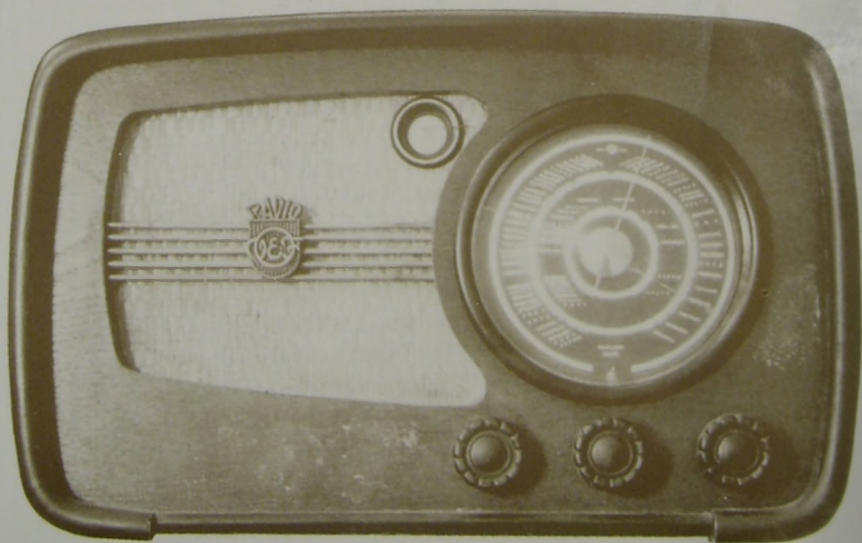
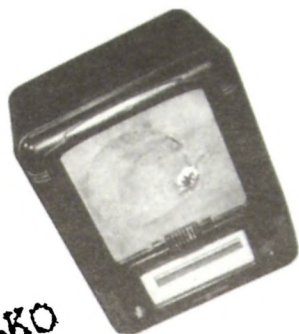


ТАРАС ПРОХАСЬКО

FM

«Галичина»





ТАРАС ПРОХАСЬКО

FM

«Галичина»

Івано-Франківськ

Лілея-НВ

2010

«Щоденник» Тараса Прохаська — вдумливі
й по-дослідницьки скурпульозні рефлексії з
приводу найнепомітніших, прихованих для
непосвяченого погляду проявів буття.

Юрій Іздрик



© Прохасько Т. ФМ «Галичина», 2001

© Видавництво «Лілея-НВ», 2010

ISBN 966-7263-87-8

...І найголовніше. Ця книжка не є літературою. Навіть більше — вона є НЕЛІТЕРАТУРОЮ. Адже логіка літератури передбачає самодостатність літери. У цьому ж випадку літери не було. Був голос, інтонація, тембр, вимова, артикуляція. Не буква, а звук. Не око, а вухо. Тож навіть ноти можна вважати краснішим письменством, ніж ця книжка. В ідеалі автор мав би сам розказувати все це кожному «читачеві».

Врешті спочатку так і було. Півосені, зиму і піввесни — тобто цілу зиму — на Івано-Франківському радіо «Вежа» існувала програма «Щоденник». Щоденником її можна було назвати лише тому, що програма виходила кожного дня, крім суботи і неділі. І придумувати трихвилинну оповідь доводилося щодня.

Найважче було відкидати — зупинитися на чомусь одному, про що думав того дня. Але штука, видається, власне і є вибиранням окремих фрагментів з безконечності світу.

Коли укладалася книжка, я мав можливість цілковито переінакшити її, дописавши щось таке, про що не говорив, але хотів би сказати. Проте, як...

Але про це буде вже інша книжка. Ця залишиться відкритою — випадковою, недовершеною, готовою прийняти щось інше. Бо зроблена вона лиш для того, щоб на кожну прочитану історію кожному хотілобися відповісти якоюсь своєю, нічим не гіршою...

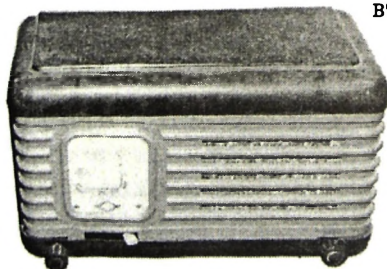
За визначенням справжньому традиційному європейському містові необхідні два елементи, які власне роблять його містом. У місті може не бути навіть каналізації, і воно буде містом. Але не обійтися без муру і башти — двох протилежних речей, таємний поєдинок яких є ознакою існування міста. Мур потрібний для того, щоб вирізнитися на тлі полів, щоб відділити себе від решти території, ставши у такий спосіб конкретною і відповідальною точкою на мапі. А башта призначена для того, щоб заперечити вимушену замкненість міста. З башти треба хоч іноді дивитися понад мури і бачити околиці і далекі краєвиди, і ще дальший обрій. Адже необхідно знати, звідки з'являється сонце і де воно зникає, а не бути переконаним, що воно у певний час просто засвічується і згасає над головою.

Сонце ж має здатність сходити і заходити у якихось гарних і важливих місцях — над морем, лісом; горами і ріками. Дивлячись на ці місця з башти, городяни теж розуміють, що вони можуть опинитися там, що за мури вони зайшли добровільно і хоч іноді можуть виходити за їх межі.

В Івано-Франківську є мури. А башти нема. Тому кожен з нас має знайти свою вежу, з якої бачив би гори. Бо ми не просто яма між двома ріками, а місце, трохи нижче від гір, які поруч. Лише навчившись мислити близькістю гір, івано-франківці отримають свою башту, а це значить, що Франківськ стане містом за визначенням.

Гори можуть стати вулицями, подвір'ями, скверами нашого міського світосприйняття. Ми горам не потрібні. Вони самовартісні і досконалі. Вони страшенно потрібні нам. Хоча б як візія і орієнтир. Адже для нас Карпати — на південь, до тепла і переповнення життям. Карпати для нас — це щось таке, що відібрати неможливо. Це знання про надійний сховок, про найпростіше полегшення, про найдовершенішу можливість

втечі у випадку необхідності. Гори — наш власний занедбаний сад за оселею. Сад, який ми не доглядаємо до певного часу. Але всі дерева у такому саді здорові і плідні. Його існування пом'якшує всі удари. Ти знаєш, що він, у разі чого, чекає і прийме...



Пори року існують для того, щоб ніколи не набриднути, тому їх так скоро забуваємо. Вже через певний час стираються риси попереднього сезону, і осінь наступного року буде такою ж вражаючою, як і минулого.

Але сезони вимагають уваги. Не можна перетворювати найтонші зміни пори року в мінливість погоди — стало зимно, стало мокро чи ще якось неприємно.

Ми ж поведимося легковажно. Навіть наша мова виявляє цю байдужість. Араби мають кілька десятків слів, які означають відтінки кольору піску. Тільки піску. А ескімоси знають сотню слів, що описують найрізноманітніші стани снігу — кольори, твердість, податливість. У них узагалі відсутнє слово «сніг». Їхня мова має відповідники з одного слова, скажімо, «ранковому блискучому снігові, по якому важко йти, бо зверху твердо, а під тим глибоко» — це все лише одне слово. І це — увага до власного середовища. А ми, вважаючи, що говоримо поетично, кажемо — листя пожовтіло, жовте листя. Та хіба воно таке однакове? Хіба воно просто жовте? І хіба так само жовте на дереві, в часі падіння і на землі? А на землі воно що — не міняє кольору залежно від того, чи лежить поодиноким, чи зібране у купу, чи полежало кілька хвилин, чи пару днів і ночей. А якщо ще був мороз або дощ?

Та осінь визначається не самим лише відтінком листя. Таких характеристик у неї безліч. Те, що вони забуваються, зовсім не виправдовує того, щоб їх не бачити і не намагатися запам'ятати. Немає вірнішої методики організації щоденного життя, ніж мудрого підпорядкування фенології — плинові змін у порах року. Якщо застосувати цю методику, то можете бути спокійними за власну голову — ніяких непорозумінь у ній не станеться. А до всього, що робиш — додається особливий колорит непозбавленості сенсу. Їжа буде ліпшою, сон цікавішим, вино цілющим. Треба лиш відчувати, як через тебе проходить зима, весна, літо і осінь.

Ми чомусь не вважаємо свою місцевість землею плодів. Якщо плоди — то Закарпаття, Молдавія, може, ще Косівщина. А у нас — хіба картопля, фасоль, якісь кабачки і цибуля. Натомість передкарпаття, передгір'я — це яблуневий рай. Ніде нема таких зимових яблук, хіба що десь на півночі Франції, але їх там усе одно взимку тяжко знайти, бо весь урожай іде на кальвадос. А у нас найцінніші ренети і йони можуть долежати — якщо з ними любовно обійтися — аж до літа, не втрачаючи смаку й запаху, хоч і постійно віддають свої пахощі приміщенням, у яких переховуються.

Взимку сніговими завалами мешканці гірських садів пробираються до станцій, щоб поїздом привезти до франківського базару трохи яблук. Якби якийсь такий мішок урвався на дорозі, то червоно-жовтий яблучний більярд зіграв би набраним у себе сонцем цілий похмурий вагон «Червоної рути» або обпік би захололими боками безнадійну студинь снігів.

Часом так і стається. Тоді яблука треба визбирати. Але одного разу було так, що ніхто навіть не торкнувся жодної йони, що були розсипані вздовж колії. Вони так і лежали, потім пропекли всю товщу снігу, а згодом увійшли в землю, можливо, — навіть не розклавшись, цього ніхто не може сказати, бо коли сніг зійшов, не було вже жодного сліду. А не збирали яблук тому, що вони порозліталися з мішка пана Бойка. Пан Бойко власне ніс мішок червоних йон до станції. Було ще темно і дуже морозно. Вушанка була міцно зав'язана, голова зігнута під тягарем, вмоцненим на шиї. Тому він не почув, що ззаду їде поїзд, і яблука розсипалися вздовж колії.

Їх не зібрали тоді не лише тому, що зимою нема квітів, які б можна було покласти на тому місці, а й тому, що вони нагадували про те, як важко втекти від долі. Бо перед тим пан Бойко вже кілька разів потрапляв під поїзд, застрявши на переїзді з фірою. Такого більше не бувало ні з ким і ніколи. З ним жодного разу нічогісінько не ставалося, хоч фіри розліталися на тріски. Для нього поїзди, напевно, назавжди стали чимось таким, як блискавки.

Не знаю чому, але ця історія видається мені страшенно оптимістичною. Хоч і нагадує, що не можна знати, хто додатиме зібраний тобою урожай.

Після того, як почав падати сніг, вже важко сказати, якою була ця осінь. Аж сьогодні, приїхавши в гори, я усвідомив, що була вона, напевно, дуже сухою. Бо там, де завжди так багато води, її було мало.

Треба було опускати відро на всю довжину ланца. І воно все одно ледь досягало поверхні води. Чи через те з дерев'яного вала облітали крупинки, стерті ланцом, чи ще через щось всередині, але вода пахла деревом. Так, ніби довго зберігалася у посудині з нестійкої до вологи деревини. Приблизно так робляться коньяк, кальвадос, ром. Але мене не нецавив присмак дерева. Я збирався випити якнайбільше води саме з цієї криниці.

Якщо моє тіло є на дев'яносто відсотків водою, то очевидно, що весь стан цієї системи залежить від того — яка це вода. Навіть мозок — переважно вода. Значить, думки мали би мінятися в залежності від сорту і якості води.

В такому разі треба міняти воду. Треба, як у звичайному резервуарі, витіснити брудну воду чистою. Хоча є певна трудність — якщо до чистої води долити брудної, то вся вода стає нечистою, а коли до нечистої доливати чистої, то все ж вона не перестає бути брудною. (Це був один із перших життєвих законів, сформульований моїм малим сином). Але, незважаючи на трудність, варто спробувати поміняти її хоча б частково.

Треба лиш знайти джерело, яке найбільше відповідає тобі, бо пити ту воду, що всі — небезпечно — ану ж усі стануть подібними, як два відра води. Я своє джерело знайшов. Поезія поезією, але попивши тої води, я дійсно чуюся інакше, до того ж довго. Бо якщо заллю нею всі свої внутрішні труби, то саме вона починає бути майже мною, а я — майже нею. І на ній можна працювати досить довго. А потім знов із хати в гори, до своєї криниці. Тим часом стопиться сніг і вода прибуде. Вона перестане пахнути деревиною. А я до того часу зауважу, чи сталися якісь зміни відсьогодні з самим мною.

Коли живеш у горах постійно, то дрова стають якоюсь такою важливою частиною життя, як хліб, молоко, ліжко, сорочка, фуфайка. Дрова стають твоїм продовженням — ніби частиною власного тіла. Ти бачиш у цих брусках сконденсоване тепло, без якого твоє тіло перестане бути твоїм. Від них, отже, залежить саме твоє існування. А стоси полін можна сприймати як дивну анатомічну структуру, що належить до твого організму. Тому ти не можеш додуматися вважати їх чимось дивним і магічним, ти дбаєш лиш про те, щоб їх було багато.

Поскладані вздовж стін акуратні поліна перетворюють хати на справжні фортеці. У такій норі можна спокійно пережити будь-яку навалу. А вони точно будуть. Мороз буде тиснути на стіни так, що всередині тріщатимуть дерев'яні конструкції, сніги обов'язково хоча б кілька разів заметуть двері так, що доведеться вилазити через вікно, пролазити, повзти завалами до дверей і розгрібати сніг. Вітер перетворить вікна на вібруючі мембрани, а комин і стрих — на населену різними невідомими сотворіннями територію.

І от тоді вибір стоїть однозначно — або не палити і самому стати частиною вітру, морозу і снігу, або ж палити, перетворивши дрова на тепло свого тіла.

Це тоді, коли довго живеш у горах. Хід зими, її календар, зарубки днів — все це прослідковується за поступовим зменшенням купи дров.

Коли ж приїжджаєш у гори час від часу, то дрова сприймаєш не як щоденну їжу, а як якісь делікатеси, вишукані страви і п'янки напої. Мої дрова справді більше нагадують настоянний коньяк. Бо, крім минулорічних смерекових полін, маю сховок з буковими полінами, що вилежалися вже понад двадцять років. Вони чисто білі, майже прозорі і дзвінкі. А тепло дають інтенсивне і лагідне водночас, а головне — тривале. Вони навчилися не квапитися. Здається навіть, що від того, як потримаєш таке поліно у руках, стає трохи тепліше.

В Австрії з таких витриманих бучків роблять страшенно важливі деталі до скрипок. З одного мого поліна їх вийшло б десть зо двадцять. Розумію, скільки скрипок я спалив за ці роки, розумію, скільки міг би заробити, відвізши до Відня лише одну валізку, напаковану полінами. Але я знаю також, що буду їх далі помаленьку палити, частуючи ними друзів і дітей, як частують бесідою і вином. А попіл висиплю на грядку, де цілу зиму чекає свого часу часник. Най він теж погріється.

Коли випаде сніг і тримається вже напостійно, я почуваю у господарстві себе дуже впевнено. Знаю, що відпочинуть руки і плечі, бо отримаю транспорт. Сніг — вже сам по собі є якимось транспортним засобом. Він може будь-що перевезти: людей, бочки, мішки, колоди. Щоправда, транспортом він стає лише у поєднанні з нахиленими площинами. Але там, де я господарюю — всі площини дещо похилені. Крім снігу і горбів, у мене є ще сани. І от вони — моя надія на полегшення для рук і плечей.

Не знаю, як хтось інший це робить. Але свої сани я ніколи не залишаю на дорозі. Вони живуть у мене в хаті, у найкращому місці. Так колись поводитися з худобою, пускаючи зимою до хати. Сани страшенно міняють і вигляд, і настрій хати. Особливо приємно прокинутися посеред ночі й у відсвіті почервонілих кахлів печі (а іншого джерела зовнішнього світла просто немає) побачити скелет саней у власній кімнаті. Спочатку не можеш зорієнтуватися де ти, у якому придорожньому притулку заночував у часі мандрівки. Потім починаєш розуміти, що це твої сани самі собі ночують у твоїй хаті. І стає дуже приємно засинати, знаючи, що завтра буде день, буде сніг і будуть сани. З ними разом треба буде зробити кілька дуже важливих справ. Відвезти за ріку позичену шатківницю, ідучи назад, пройтися попри колію і знайти якусь кам'яну брилу, щоб притиснути пошатковану капусту. Треба поїхати до лісу і, обтрушуючи хмари снігу зі смерек, нарубати пластя — лапятих смерекових галузок. Вони будуть потрібні, щоб понакривати якесь коріння, що залишилося у ґрунті. Пластя, хоч і не важке, але нести його цілий оберемок страшенно незручно. А на санах дуже добре. Правда, обов'язково мусиш прив'язати його шнурком. Пластя на тлі снігів виглядає неймовірно гарно. Я хотів би цей екіпаж запустити з гори, щоб він сам довго їхав вниз. Хай би ця рухлива зелена точка перетнула весь велетенський екран снігового схилу. Натомість сідаю зверху сам, починаю керувати чоботом. І під'їжджаю аж до самої хати. Влетівши у копицю сіна, яке я, на відміну від саней, залишив зимувати надворі.

Я давно зрозумів, що кожній людині потрібно до найменших деталей знати два—три якісь ландшафти. Цих конкретних ландшафтів досить, щоб могли думати. Бо людина не може мислити, не розставляючи певні образи на відбитому назавжди в мозку ландшафті. Крім того, цих ділянок рельєфу достатньо і для комбінування снів. Сни завжди відбуваються на основі дуже рідного, корінного, зафіксованого у первісному дитинстві разом з мовою, краєвиду. Алхімія снів полягає в тому, що безліч інших фрагментів, бачених у різні часи у різних місцях, наноситься на тло твоєї корінної території.

Мені дуже часто сниться мій горб у горах, хата, все довкола неї, поруч ліси, верхи і прірви. Щоправда, моє місце розширюється, насичується якимись дивовижними деталями, добудовами, виростають нові дерева, збільшуються кімнати і кількість входів, виходів і переходів — уможливорюються нові шляхи до переміщення. Звичайно, все це заселяється великою кількістю людей, які, розділившись на якісь групи за інтересами, роблять щось своє. Я найчастіше просто переходжу від одних до інших.

Інший архетипічний мотив. Я в хаті сам або з кимось дуже близьким. Ніч, холодно і тихо. Але ми знаємо, що довкола — у ярах, за деревами, може, вже і під стінами — якісь озброєні вороги. Ми не вмикаємо світла, наслухаємо. Стискаємо в руках якусь підручну зброю — ножі, коси, шнурки, вила. Часом маємо на двох старомодну однозарядну рушницю. У цих снах нам завжди вдається вийти з оточеної хати через один з неіснуючих насправді виходів і майже попри німі постаті пробратися через сад кудись у бік лісу. Одного разу для цього навіть довелося з пневматичної рушниці вистрілити через скло просто в око нападника, коли він наважився заглянути у темне вікно, притиснувшись лицем до шиби. Але от сьогодні приснився справжній жах. Я вийшов уночі покурити, стоячи під стіною. Раптом із темряви виїхало авто і промчало поміж мною і найближчим деревом. Потім ще і ще. І мені тоді все прояснилося — я побачив, що поки мене не було, через мій сад пройшла якась міжнародна автотраса. Просто через сад. З віддаленої підлісової хати моя оселя раптом опинилася при дорозі. Це було гірше, ніж сотні нападників з рушницями. Це був жах краху мого світу. Прокинувшись, я помолився за те, щоб не дожити до таких перемін. Щоб померти перед тим, як наш світ має так змінитися.

Коли мені здається, що протягом кількох днів моє життя починає нагадувати клубок скрученої тонкої гумки-уторки, — заплутаний з багатьох фрагментів із багатьма кінцями, які не виводять до роз'яснення, — то починаю думати про людей, які прожили значно складніше. А таких більшість. Спокійне беземоційне порівняння однозначно виказує безхмарність моєї біографії поруч з будь-якою іншою. Тато розповідав мені колись стару гуцульську байку про чоловіка, який страшенно змучився жити і у молитвах звернувся до Господа, аби Той уділив йому якоїсь легшої долі. Бог, звичайно, почув благання нещасного і завів до велетенської залі, де були поскладувані хрести, — кожен хрест — окрема доля конкретної людини. Тоді дозволив вибирати чоловікові те, що би він хотів. Той довго приглядався та й вибрав найменшого і найлегшого.

— Але ж це твій власний хрест, твоя доля, чоловіче, — сказав Господь. Так є справді.

Ми надто вражені любов'ю, а скорше жалем до себе, аби зрозуміти, що не потрібно нічого іншого від вдячності Творцеві за кожен день існування. Я поважаю вдячних. Вони радісні і добрі. Ті, що вміють бути вдячними Творцеві, розуміють, що те ж потрібне іншим його сотворінням. Моя тета казала, що людині найбільше потрібна саме вдячність. З часом я пересвідчився, що вона мала рацію. Врешті на вдячності тримається геть усе. Тому я розумію людей, які легко приймають дароване. У цій легкості — вдячність, а не впевненість. Тому я розумію також людей, які дають, не сподіваючись навіть вдячності. Вони знають, що ті знають, кому вони завдячують. А як ні, то дякувати Богу, що є такі, які чогось потребують, а ти можеш дати.

Щодо складності. Вона щезає, коли усвідомиш, що день є даром. Що цього дня ти обдарований, бо ти його просто мав. І повірив, що твій день кращий від інших можливих таких самих днів. Треба лише знати, що коли нині голодно, то тому, що було сито вчора і буде сито завтра. Те саме з холодом, болем, відчаєм, страхом та іншими справжніми речами, які дають зрозуміти, що ти ще живий. Найбільшою мудрістю прозвучить тоді подарована нам без усякого сподівання на вдячність проста щоденна молитва: Господи! Хай буде воля Твоя, а не моя.

Після дідового похорону я зауважив, як різні люди приходять до мене і поміж іншим починають обережно питатися про якусь траву до куріння. Все нагадувало сюжети фільмів про таємних наркоманів. Звичайно, я був переконаний, що дідो до трави, яку курять, не має ніякого стосунку, і переконував у цьому всіх розпитувачів. Старі сільські чоловіки ішли геть, не вірячи у мою щирість.

Я пам'ятав, як дідо кутив. У нього була проста, але дуже якісна люлька і гарна торбинка для тютюну. Він любив спинитися під час якоїсь роботи, спертися на сапу, лопату або косу чи граблі і пофайчити у затінку сливки або на зарослому шипшиною горбику — залежно від погоди. Саме під сливкою з ним стався найважчий напад астми, викликаной довгими днями, проведеними свого часу на бетонній підлозі карцера, заллятого лізолом.

Після нападу дідо перестав курити. Ще кілька місяців завжди носив у кишені сушені сливки, щоб їсти їх, коли нестерпно захочеться курити, а купи дітей ходили за ним і просили сливочку. Після діда залишилося дуже багато майже отруйної махорки з кінця 50-х, неповна пачка цигарок «Герцеговіна-Флор» і кілька пачок коротеньких сигарет з фільтром з невишуканою назвою «Мятніє». А про траву я нічого не знав. До речі, діди приходили потім ще і ще, іноді раз на рік, іноді частіше, і просили, якщо не дати їм тої трави, то хоча б показати. Я зрозумів, що це якась таємниця мого діда.

Через кілька років, звичайно ж, на стриху, серед саморобних ялинкових прикрас я знайшов металеве пуделко від львівської ще не розчинної кави. Відкривши, був уражений випущеним дивовижним запахом. Так може пахнути літо в саду, мед, розлитий по цілющих зелах, найсмачніші плоди і есенції найніжніших пелюстків. І я згадав цей запах, хоча вже думав, що далекий спогад про нього є ще одною казкою дитинства. Дрібки цього зілля дзядзю додавав до своєї махорки, і дим ставав страшенно приємним. Це пуделко було з тою травою, яку шукали мудрі діди. Виявилося, що вона є скарбом, вартіснішим від усього дзядзевого спадку. Винайдена ним таємна суміш є шедевром. Вона робить поганий тютюн добрим, а добрий — надзвичайним. Дзядзю, якби хотів, і якби жив у іншій місці землі, міг би стати маґнатом, лауреатом і героєм усіх курців. Натомість цей шанс він передав мені. Може, мені колись такого захочеться. А сьогодні я виймаю з пуделка дрібочку зілля, домішую до голландського тютюну і роблю собі свято. І медитую про дзядзя. І ще дотепер не знаю, яких трав намішано.

Я люблю час від часу почитати життя святих. Мало є на світі книжок, які б містили стільки дивовижних історій. Це справжній водоспад людських доль. Крім повчальності, є в них і велика частка неймовірних сюжетів. Напевно, аналогічної збірки сюжетів у літературі всіх часів і народів знайти важко.

Однак і ці життя, ці сюжети можна усистематизувати, задавшись метою дослідити, як святі стали святими. Виявляється, що помимо найголовнішої умови — безсумнівної віри, потрібно було ще кількох вчинків. Найголовніший з них — гідна смерть. Саме мученицька, але гідна смерть — основна заповідь того, щоб стати святим. Святі помирали жакливо. Всі описи насильства у сучасній белетристиці не можуть зрівнятися з тими страшними умовами вмирання, які були призначені для святих. Фантасмагоричні придумки авторів цих смертей заперечують будь-які твердження песимістів про те, що за останні часи люди стали гіршими. Бо тоді, на початку тисячоліття, фантазія і працьовитість катів не знала меж. Але різновиди смерті — це несуттєві деталі красного письменства. Головне те, як поводити себе приречені на смерть. Ніхто з них не похитнувся, не зігнувся і не засумнівався. Вони приймали години чи хвилини смерті майже радісно. Причому є речі, які не вкладаються у наші мілкі голови — батьки дивилися на тортури дітей і навпаки. Але ніхто ні разу не дав сам собі подібної нагоди до відступу чи малодушності. Подальший шлях — праведне і чисте життя. Його вдалося дотриматися не багатьом. А ті, кому вдалося, діляться на дві категорії — аскети і ті, хто щохвилини допомагав людям. Інші шляхи — великі звершення для добра церкви, творення чуд і див. І все ж мені найсимпатичніші ті святі, які придумали щось таке, що не дає спокою донині.

Особливо важливим для людських роздумів і розважань є життя святого Симеона Стовпника. Людина, яка з тисячі життєвих можливостей вибрала найдивнішу — 20 років, проведених з молитвою на високому стовпі, де не можна було зробити жодного зайвого руху. Двадцять років день у день, кожної хвилини лише це місце. Повне ігнорування того, що називається життєвими можливостями. Двадцять років лише два капустині листки на день. Ось і вся їжа. Решту часу — розмова з Богом. Жодних зовнішніх вражень, жодних мандрівок, зустрічей і розваг. І що найголовніше: жодних нарікань, нелюдська витримка. Прагматик може назвати таке життя непотребом, утечею. Але насправді Симеон серед тих, хто надає життю хоч якогось сенсу.

Коли я починаю нудитися і не можу дочекатися чогось, що має от-от відбутися, то завжди занепокоююся думкою про Симеона Стовпника. Як було йому?

Сьогодні зі мною стався дивний збіг обставин, який можна назвати магічним. Адже буває так, що, думаючи, може, навіть неусвідомлено, про когось, ми викликаємо його образ протягом дня ще і ще раз.

Рано я хотів чи поголитися, чи то просто сполокати лице. Глянувши в дзеркало, я сказав собі: «Богумілу! Грабалу!» А перед вечором зайшов у винарню. І там дух Грабала перестрів мене знову (звичайно, що він, якби мав десь з'явитися, то хіба при вині). У винарні заїжджий чех оповів мені про смерть Грабала. Історія була страшенно зворушливою. І ще більш милою, тому що неправдивою. Але у неї вірять чехи, земляки великого Богуміла Грабала. Чех оповідав таке: коли Грабал лежав у лікарні із знерухомленими ногами, то його привабили пташки, які вовтузилися за вікном. Пан Богуміл підповз до підвіконня і кришив птахам хліб з лікарняної пайки. А тим часом все більше вихилявся з вікна, підслуховуючи пташині розмови. Аж до того моменту, поки не втратив рівноваги і сам не вилетів через вікно, забившись на смерть.

Насправді достовірно відомо, що старенький Грабал знехтував і медициною, і хворобою, і неміччю. Може, хотів спробувати себе у ролі описаного ним дерев'яного ангела, розпиляного на кавалки на подвір'ї праської церковці. А може, його закликав хтось із тих, хто часто з'являвся і до нього, і до його діда, і тата після кількох глечиків моравського вина — Христос, Фрідріх Великий, Лао Цзи.

Грабал — напевно, найбільший поет сучасної Чехії, який писав підслухані оповідання. Почуте від звичайних пражан заломлювалося у кириці-калабані-струмку Богумілової фантазії і ставало шедеврами. Його знав цілий світ, а тим часом Грабал працював або на заводі, де йому потрощило голову, або на пункті прийому макулатури, куди всякі праські диваки зносили використаний папір. Його князівство — дивовижна чеська мова, вино, примари і оповіді переповнених життям напіввар'ятів. «Богумілу! Грабалу!» — звертався він до свого зображення докірливим голосом рідної мами. Зображення мовчало. А Богуміл записував історії. Він помер того літа, коли вмирали такі самі, як він, засушені старці — Жак-Ів Кусто, Булат Окуджава, мати Тереза.

А сьогодні прийшов якимись натяками до мене, як колись приходили до нього інші безсмертні старці.

І що дивно — майже всі люди, яких я поважаю, вже мали хоч якийсь стосунок із цим небіжчиком.

Поява такого явища, як секонд-генд — ринку ношеного одягу, може вважатися однією з найвидатніших подій останніх років. Воно перевернуло багато чого у нашому щоденному житті. Пам'ятаємо, як у радянські часи одяга була досить дорогою, більшість співгромадян ходила у сумних однакових костюмах, плащах, куртках і шапках. Наших людей за цими деталями впізнавали у цілому світі так само безпомилково, як якихось індусів або африканців у національних строях. Секонд-генд дав дві чи три величезні можливості — мати багато дешевого одягу, одягатися всім по-різному і найголовніше — віднайти щось таке, що пасує власне тобі.

Але у ньому затаєна і велика небезпека. Адже відомо, що одяг, як ніщо інше, акумулює енергію своїх власників. Тож кожен з нас, вдягаючи ношену не знати ким річ, перебирає на себе рештки чогось доброго або злого, спокійного чи нервового, щасливого або трагічного. Вгадати неможливо ніколи, дізнатися неможливо ніяк. Велика циркуляція одягового духу починає нагадувати тотальний кругообіг якихось вірусів, які влазять у генетичні коди, вириваються з них, прихоплюючи із собою щось від попереднього господаря, і тоді з цим усім вселяються в когось наступного.

Це все прийшло мені до голови, коли вдягався сьогодні рано — жодної речі, яка була би придбана мною. Все подароване, все чуже, все зі слідами чийогось життя. Подарована куртка, куплена у празькому магазині колоніальних товарів. Светр, який перед тим належав відомій авангардовій акторці німецького молодіжного театру. Сорочка, ношена курдським борцем за державність власного народу і одночасно студентом Львівського університету. Абсурдні штани, заширокі в поясі і дурнуватою кольору, вручені мені на знак визнання членами Мальтійського ордену. Пояс, подарований дядзем у день мого семиріччя, і на якому я занотовував кожне нове місце, де побував. Шкарпетки, отримані справжнім німецьким графом у додаток до квитка на літак Люфтганзи. Військові черевики, які брали участь у штурмі палацу президента Грузії Звіяда Гамсахурдія. А ще — подарований кульчик, срібний перстень, годинник, ніж. І привезений з Асичу францисканський хрестик. Я не вибирав нічого з цих речей самостійно. Вони прийшли до мене самі з різних сторін і донесли частини чужих життів і доль. Але моя перевага над секонд-гендом у тому, що я знаю, чого можна сподіватися від кожної з цих речей.

Мій прадід був дуже строгим до своїх дітей. Він їх не те щоб бив, але суворо виховував. У нас удома дотепер збереглася нагайка — шістка (з шістьма шкіряними пасками), яка називалася гарапником. Мене ж ніхто не бив. Я ціле дитинство не знав, що це таке. Може, кілька разів ударив по руці тато, і лише тричі я був битий дідом. Але ті три биття були такими дивними, що запам'яталися на ціле життя. Ба більше, ці три биття вартували трьох закінчених університетів.

Дідо був дуже лагідним і добрим до мене, але його натура була вибуховою. Його гнів був коротким, але нестримним, щоправда, не залишав жодних слідів у стосунках з людьми.

Перший раз він ударив мене кіссям — держакоси — так, що я аж відлетів у фосу біля колії. І це було дуже вчасно. Бо на шаленій швидкості під'їжджав поїзд, а я, зовсім малий, пішов майже перед тим через колію, щоб зустріти діда з косовиці.

Іншого разу до діда прийшли такі самі старі приятелі і щось говорили собі при столі, попиваючи смереківку. Я був з ними, і коли мене запитали щось таке, на що я мав би сказати «так» або «ні», я заговорився надовше, не зауважуючи, що дідам уже набридло. Тоді дідо вхопив палицю ковбаси і вдарив мене вдруге.

Третій раз був для мене взагалі спочатку незрозумілим. Ми з дідом сиділи в хаті, падав дощ, і не було роботи. До нас зайшов родич і, балакаючи про різне, запитав — де мій тато. Дідо сказав, що не знає, а я знав, що він знає, що тато пішов з приятелями у гори, і знав навіть маршрут. І все це розказав родичеві. Але не до кінця, бо дістав страшенно болючий і невидимий удар у якусь болючу точку. Цього дідо навчився у спеціальному вишколовому таборі в Голландії. Коли гість пішов, дідо перепросив мене і сказав, щоб я ніколи не говорив непотрібного.

Мене били мало. Але три удари зробили більше, ніж щоденне биття. Тепер я ніколи не перебігаю колію перед поїздом, ніколи не перебиваю старших і вмю їх вислухати, і ніколи не відповідаю на запитання, відповіді на які насправді не чекають, і нікому не розповідаю про маршрути тих, кого люблю.

Сьогодні мені дорікнули — ти, мовляв, зробив так-то і так-то, як ніколи не зробив би такий-то і такий з людей, які мене виховували. Отже, куди поділося це виховання, ці настанови? Я був спочатку шокований — я справді не хотів, щоб було так. Я хотів би бути таким, як мене вчили. Але через кілька годин отямився — «Боже!» — подумав я — та ж мене виховувало стільки різних надзвичайних людей. Я всіх їх любив, усіма захоплювався і від кожного щось переймав, щось запам'ятовував. Але самі ці люди були настільки різні, що часто не могли порозумітися один з одним. У дитинстві я цього не бачив, бо не розумів. А тепер усвідомлюю, що певні мої вихователі, від яких я взяв однаково багато, просто були обопільними винятками. Тому робити висновок за якимось одним, як кажуть криміналісти, епізодом не коректно, не логічно і неможливо.

До того ж треба враховувати, що, крім живих родичів, на мене безпосередньо впливали ще два незаперечні чинники — голос крові, дивовижні перекручення спадковості і, звичайно ж, міфи — історії про тих, кого я не застав у житті, але без кого не уявляю свого світобачення.

От хоч би така історія про прабабцю. Коли прадід, який тут, у Галичині, більше не міг залишатися через загрозу, то Шептицький зумів вивезти його до Америки. Через певний час туди приїхала прабабця. Вона зажила у маленькому містечку і, як жінка священика, мусіла брати участь у товариському житті. Але прабабця мала одну важливу потребу — вона дуже багато палила. А в Америці тоді куріння жінки вважалося чимось жахливим. Курити у товаристві було просто заборонено. Прабабця ж не могла витримати і півгодини без сигарети. Вона дуже любила свого чоловіка, але терпіти такого знування не змогла. Побувши трохи в Америці, вона забрала народжену там дитину і вернулася на батьківщину. Назавжди. Вона далі курила, потім померла від раку легенів. Це було передбачуваним, але врешті необов'язковим. Обов'язковим було не миритися з примусом і диктатом суспільних заборон. І що на це сказати? Як логічно оправдати її крок, як тим паче спроектувати це все на потрактування моїх вчинків? І на те, що в якомусь епізоді я не був подібний на такого-то і такого, хто мене виховував.

У спортсменів є така дивна хвороба серця — воно починає боліти, коли зменшуються навантаження.

Це нагадує мені власне співжиття з багатьма чоловіками, яких я страшенно люблю. Переважно я бачуся з ними, ми разом тратимо час один одного — щось робимо, говоримо, блазнюємо, кудись їдемо, щось випиваємо. Життя триває, минає і тане. Це те, що у спортсменів є навантаженням. Так буває завжди... Але іноді їх нема, вони десь поділися. І тоді, без звичного навантаження, починає боліти серце. Затискаються легені і все, що належить до дихальних шляхів. Бракує повітря. Ти загострено починаєш розуміти, що без кількох Юрків, Олегів, Влодків, Андріїв, Іванів, Романів, Богданів не можеш витримати власної дороги. Бачиш, як без них перетворюєшся на айсберг, притягнений у якийсь дуренський порт, щоб бути розтопленим і випитим незнайомими чужими людьми. Якщо я часом шкодую, що не є жінкою, то лише тому, що не можу бути всім для кількох чоловіків, які варті того, щоб прихилити їм до ніг небо. Пекло — це інші люди. Так сказав хтось, не подумавши. Бо інші люди — це рай. Інші люди, точніше ті люди, про яких ідеться, це та стріла в грудній клітці, яка муляє, але якщо її витягнути, то помреш.

І якщо варто на щось витратити дорогоцінне життя, то власне для цього — бачити, чути, відчувати, доторкатися. Хай це безсмыслно, хай це не дасть жодного результату — не будуть збудовані хати, не виросте сад, не народяться діти. Хай від усього лишаться лише рубці на тілі і на серці. Але, віддавши цим людям частину власної долі, подаруєш майбутнє тим дітям, які вже є. Вони будуть знати, що тато знав, що робить.

Твоє маленьке партизанське військо не окупує жодної нової території, але воно існує для того, щоб не допустити окупантів на вашу рідну землю. Бо вона дійсно ваша. І ви, або ми, ніколи не зможемо влаштувати на цьому обривку тверді пекла. Тут, навіть нехотючи, можливий лише рай.

Сьогодні зіткнувся з виявом того, що мене налякало десять років тому. Було все так. Була українська революція. Ми, львівські студенти, робили якусь дуже ризиковану акцію в Києві. Проти нас вийшов підрозділ омону. Це страшно, але для більшості з нас було звичним. Того дня у міліції з'явився сумнів. Вони не почали відразу бити. Кількох керівників студентського загону, і мене в тому числі, запакували до автомобіля і привезли до найвищого керівництва силових структур Києва. Там були такі люди, прізвища яких тоді були символами насильства, а сьогодні їх не варто називати, бо вони представляють найвище керівництво країни. І от тоді в тій бесіді десять років тому я раптово зрозумів — настане такий час, за який ми власне боремося, коли мені доведеться доказувати таким от особам свою прихильність до української незалежної держави. Я зрозумів, що ні мої абсолютно українські переконання, ні безсумнівне патріотичне виховання, ні те, що роблю я тепер, щоб та Україна була, ні те, що робили всі в родині — ніщо не захистить мене від ситуації, коли доведеться цим самим генералам і їхнім людям доказувати, що я — за Україну і за державність. Це абсурдно, але саме такі абсурдні речі переважно справджуються. І сьогодні я це відчув уже як реальність. Я за те, щоб прощати, я проти того, щоб робити ревізію біографій, але я хочу, здається, цілком нормального — щоб прощені розуміли, що їх простили, щоб винні знали, що вони винні і не помножували своєї провини. Я не хочу доказувати людям, які свого часу не знали що витворяли, що я за цю країну і за цю державу. Не хочу, щоб колишні вороги вирішували, що я зробив для свого народу. І не хочу нічого відповідати хлопчикам із спецслужби, які були комсомольцями до останнього, а тепер обороняють безпеку моєї країни. Навіть якщо я програв найбільшу гру у своєму житті і сталося не зовсім так, як ми хотіли, я і мої колишні соратники не повинні думати про те, як викрутитися від нападів фарбованих лисів і панів коцьких.

Ми звикли вважати, що різноманітні літні заготовлі конфітур, салатів, повидла, осінні соління і маринування, всі ці помідори, огірки, гриби, через які ночами не сплять жінки — лиш би зробити все на зиму — це особливість нашого способу життя. Що нібито у ситому світі такого домашні господині і в гадці не мають, бо абсолютно все можна купити у найближчому продуктовому магазині або свіже, або таке от законсервоване. І до певної міри це дійсно так. Більшості жінок у Європі чи Америці нізащо не вдалося б переконати себе так напружуватися влітку і восени, аби бути впевненим, що сім'я перебуде зиму і початок весни не відчуючи браку плодів. Але у цього аргументу є контраргумент, який порушує його абсолютність.

Виявляється — це я довідався від справжніх американців — що те саме роблять їх дідуся й бабусі, котрі пережили велику депресію 30-х років і запізнали, що таке голод, котрий не залежить від тебе, але до якого можна приготуватися. Люди, які знають, що таке голод — не кількаденна відсутність їжі у якійсь екстремальній ситуації, а тривале недоїдання, постійна думка про їжу, — ніколи не перестануть бути обачними і передбачливими стосовно запасу. Бо запас, як кажуть наші люди, біди не чинить.

Я теж роблю соки з яблук на зиму. Пояснюю собі це тим, що інакше яблука зіпсуються. Але насправді просто знаю, що не зможу купувати такі потрібні дітям соки. І справа не в зимі, а в тому, що нема можливості жити легковажно. Я навіть ще гірший. Я не можу відрізати шматочок м'яса і з'їсти його з хлібом на сніданок. Бо коли є м'ясо, я усвідомлюю, що воно випадкове і скоро скінчиться. Як якийсь удав, я волю не їсти ні хліба, ні нічого іншого, лиш заковтнути максимальну порцію м'яса. Хай його вистачить надовго моєму організмові.

Пам'ятаю ще такий штрих. Був московський путч. Було чергове потрясіння і непорозуміння — що ж діється? Я був тоді у горах. І я не відходив від радіо, слухаючи перебіг кожної години. А тамтешні люди цього не робили. Вони стояли у черзі за хлібом, щоб мати сухарів надовго.

У багатьох із нас є якась таємна мапа — вона може бути дійсно мапою, може бути малюнком від руки, може бути якоюсь фотографією, або ілюстрацією у книжці, якимось малюнком в атласі, схемою в енциклопедії. Може бути старою знімкою із незнайомими людьми або чиеюсь картиною. Часом ця мапа може бути навіть образом якогось автора, пам'ятником чи навіть сквером. Ця мапа може існувати у вигляді старого светра, ложки, стертого ножа або надщербленого горнятка. Вона може бути розчиненою у певному сорті вина чи подрібнена і перемелена разом з кавою спеціального гатунку. Я вже не кажу про спеції і парфуми, кілька слів, написаних якимось шрифтом, гербарії і нумізматичні або філателістичні колекції. Про стрихи і пивниці, про ліжка і комоди, про мелодії і фортеп'яно.

Вона може носитися у лиці якоїсь людини, часом незнаної, а може бути вибитою епітафією на чиемусь гробівці. Отже, ця таємна карта може бути зашифрована у будь-чому. Єдине, що їх усіх єднає — це те, що вони вказують тобі дорогу до твого персонального втраченого раю. Це схема твого раю і спосіб туди добратися.

У мене теж є така карта. Я виріс на балконі. Моя тета зробила з цього балкону щось неймовірне. Він був великий і зарослий виноградом. І виходив на три сторони світу. А тета була найдивовижнішою квітникаркою у світі. Їй ніколи не йшлося про розмір квітника, бо не йшлося про те, щоб квітів було багато. Вона хотіла лиш того, щоб було багато квітів усіх видів. У кількох пуделках і задротованих макітрах росло кілька сотень найекзотичніших рослин. Вона звідусіль роздобувала хоча б одну насінину неймовірно дивної рослини. Вона більше не потребувала. Одна насінина — одна рослина. Такий був принцип. Насіння їй прислали у листах квітникарі зі всього світу. Балкон, на якому я виріс, був подібний на тропічне узбережжя. Бракувало лише рифів. Я купався у балії, виставленій на сонце, аби нагрілася вода. Потім ця вода, як і в джунглях, використовувалася для поливання рослин.

Коли тета померла, я перемалював собі схему її городу. Понаписував усі назви. Це моя мапа втраченого раю. Я грію себе думкою, що колись зумію відтворити весь цей рай на іншому балконі.

Ще навчаючись на біологічному факультеті, я зауважив, що сама біологія є настільки ж фундаментальною підставою освіти, світобачення і розуміння філософських побудов, логічних конструкцій і навіть художньої творчості, метафор, як ще, може, лінгвістика. Біологія може бути просто базою для всього, що потрібно голові. Але зустрів сьогодні через багато років одного однокурсника-біолога, який змінив професію, і згадав усю систему своїх спостережень про вплив різних біологічних наук на психіку.

Ентомологи (комахознавці) завжди стають колекціонерами. Притому колекціонерами за суттю — вони колекціонують все, навіть пригоди і враження, й уміло їх систематизують. Ботаніки є різні. Одні перетворюються майже на філологів, інші стають ерудованими практиками — городниками, садівниками, грибарями і квітникарями, а треті стають просто знавцями всіх закапелків якогось регіону, знають точно, де що росте.

Окрема категорія — це всі фахівці, що працюють з мікроскопом. Свої дивноти виробляються у герпетологів, іхтіологів і фізіологів. Але цілком окремо стоять орнітологи — ті, хто пильнує за птахами. Вирішити бути орнітологом — вже ознака нестійкої психіки. Орнітологів можна вирізнити одразу і безпомилково. Вони неповторні. Їх щось відриває від землі до неба. Вони, напевно, запрягають птахів у невідомо що і їздять десь там цими упряжками. Орнітологи не бачать землі — лиш небо, верхів'я дерев. Це їхнє коріння. Подумайте самі: рахувати тисячні зграї, які рухаються, за їх контурами, вираховувати маршрути між нами і Африкою, кільцювати зловлених птахів і діставати телеграми з острова Яви, якщо ця птаха там умре, відрізняти двадцять відтінків рожевого на пір'ячку, яке на черевці. Вичисляти гнізда, різновеликі і різнокольорові яйця. Постійно дивитися у біноклі, лорнети і прозорні труби. Знати, на яку електричку сісти, щоб застати мігруючу зграю на певній станції. Це все не сприяє нормальному психічному станові.

Я знаю це з власного досвіду співіснування з птахами: дрозди об'їли ягоди з кущів, які оббирав я, ворони завжди сиділи на будинку перед моїм вікном, горобці не пускали ластівок у їхні гнізда на моїм балконі, грач втопився у моїй бочці з водою, ворона жила у мене довший час, мої діти знайшли замерзлого папугу, який потім вільно літав по цілій хаті, бузько, знесилений перельотом, упав на мій пост в армії, голуби, яких сусіди смажили на суботу, журавель, який прилетів до мого лісу через бомбардовану Сербію, ворони, в яких я забирав горіхи в армії... Якщо рослини — це поняття, тварини — образи, то птахи — символи і знаки. Я не здивувався, що знайомий орнітолог став теологом. Бо птахи чимось подібні на ангелів.

У дитинстві цього ніхто не розуміє. У дитинстві це сприймається як дивна слабкість батька. Дитина не може усвідомити, як можна намагатися розтягнути ніч, адже діти часами не можуть дочекатися завтра. Діти встають рано і хочуть лягати спати якнайпізніше. Так само у ранній молодості. Видається, що медичні свідчення про необхідність сну є бzdурами. Але потім... Потім несподівано настає момент, коли починаєш розуміти, що єдине, чого тобі ніколи не вистачатиме найближчі кількадесят років — це сон. Ти ще можеш працювати ночами, ще можеш вдень після неспання зібратися з силами і бути працездатним. Ти можеш навіть, будучи страшенно змученим, раптом вирішити не лягати спати, коли є така можливість, а подивитися вартісне кіно, почитати якусь книжку, попити з приятелями, покохатися. Однак всього цього ентузіазму вистачить ненадовго. Бо коли тобі вже досить років, але ти ще не старий, то кілька годин сну — твій скарб, зайва година — розкіш, а півдобы сну — нав'язлива мрія. Адже лише тут ти можеш перебути павзу між наскоками довжелезного списку агресорів. Тобі навіть не конче потрібні сни. Хоча сни виявляються найкращим, що можеш отримати на цьому відтинку життя, тобі досить провалля. Як оточений пастками звірок ти повільно пробираєшся до ліжка і зникаєш у норі. У темряві, глибині, щільності й тісноті. Ти залюбки стаєш їжаком, кротом, земноводним, личинкою, які не тямлять, що робиться довкола. Ти прагнеш повернутися в тепло і стислість, які віддалені навіть від дитинства. Туди, де упертя у стіни рівнозначне щастю. Де можеш бути, існувати у формі цибульки, або кореня, або насінини. І тоді лиш одне тебе непокоїть — що завтра знову буде день. Що тебе освітлять, оросять і розігріють. Вранці у тебе буде кілька хвилин найбільш мрійливої радості, ти будеш перебувати у всіх стадіях вибуху — включно з моментом тиші, включно з розтисканням і стисканням повітря. Бо кілька хвилин ти будеш знати, що вже майже не спиш, але ще можна. Кілька найнаповненіших життям хвилин перед тим, як відкриються очі і ти подякуєш Богові за те, що знов побачив світло.

Кожен сніг — це передовсім об'єм. Але кожен снігопад — це рух, динаміка. Тому сніг вимірюється сантиметрами товщі і кубічними метрами, а снігопад — часом і інтенсивністю. Тобто у кожного снігопаду мусить бути свій хронометр — пісковий годинник, клецидра, зміна товщі снігу на даху, інший незайманій ділянці чи метеорологічній станції. Час, поки падає сніг, мусить вміщатися у чийсь інший час. І він це дуже вдало робить.

Була зима без снігу. Хоча місто, перенасичене найрізноманітнішими деталями, поводило себе так, ніби точно знало — незабаром буде снігопад. І він почався за кілька годин перед тим, як стало темно. За п'ятнадцять хвилин усе стало білим. Спочатку у повітрі, а лиш потім — на площинах. Хоча коли біло у повітрі — вертикально, то здається, ніби дуже біло і на площинах — горизонтально або дещо похило. Через ще трохи часу сніг назбирався на складках — між гілками у ринвах, на балконах. Ще через певний проміжок відрахованого часу сніг уже налипав навіть на тих лініях, де неможливо лежати, а треба липнути і триматися. Наступний жест снігу — він уподібнився до павутини, тобто обволікав якісь невидимі основи розікладених у повітрі геометричних фігур зі слабко вираженими контурами. Скажімо, дерева і лінії комунікацій. Ще трохи, і рівень снігу почав долати стовбури. Передовсім почав із пнів — вони найскорше стали непомітними, прикритими.

І тут раптом усе припинилося і перемінилося на протилежність — полегшено розійшлися порожні хмарки, які викинули весь свій запас снігу, прояснилося. Почало гріти сонце. Весь шар снігу танув, незалежно від того, на якій поверхні він накопичився — горизонтальній, вертикальній, похилій чи мерехтливій. В один момент сніг почав робитися водою. Змінилися годинники — таймер снігу перетворився на клецидру теплої води. І тоді я зустрів бабусю. Вона йшла дуже повільно. По хліб і молоко. Крок за кроком долала вона цих півкілометра. Вона вийшла з хати ще перед снігопадом, а тепер, коли вже все топилося — верталася. Вона була найдосконалішим хронометром, суперметеоділянкою. На її старомодному, ще передвоєнному капелюшку зафіксувалося все, що відбулося за останню годину — двадцять сантиметрів снігу, котрі випали щільно, але не топилися на цій автономній ділянці. І бабуся, і її капелюх, і рівень снігу на ньому були архаїзмом, як і кожен таймер, який завершив свій відлік.

Це було тридцять років тому. Точно пам'ятаю, бо спрацював той самий проявник — страшно інтенсивний сніг. Коли починав падати такий густий сніг, то на нашу гору — дорогою, викладеною ще австрійським камінням, і вздовж якої було прокладено фосу, по якій влітку стікала вода, а зимою збирався сніг, то тією дорогою, коли починав падати сніг, на нашу гору обов'язково виходив один і той самий чоловік. Він мав довгу сиву бороду, завжди був убраний у фуфайку і кирзаци. У руках тримав кирзову ж торбу, подібну не на мішок, а на течку. Це був єдиний мандрований жебрак, який з'являвся на нашій горі. У нього був свій пароль — «Дайте калинки», — казав жебрак. Йому давали пучки калини, нарізані з-під снігу, коли ягоди солодкі, напружені і готові вистрілити соком від кожного необачного доторку. Звичайно, що калина була якоюсь надзвичайно глибокою метафорою. Навіть дипломатією. Просячи лише калини, він видавався не прохачем, а виконавцем якоїсь незвичайної і незрозумілої місії. І дипломатія полягала в тому, що, крім калини, йому давали пообідати, випити чарку смерекової настійки, трохи яблук, пучок часнику, якихось сушених яблук або сливок чи грибів у довгому коричневому конверті, в яких з Варшави присилали газету «Наше слово».

Але велика мудрість мандрованого була в тім, що просив він лиш того, що кожен мав, але воно не було необхідним. Бо кожен, хто зрізав калину з-під снігу, міг обійтися без неї тоді, коли слід було віддати її чоловікові зі снігу.

Згодом я побачив, що все довкола нашої хати тримається на цьому принципі — дати тим, хто просить, те, що можеш віддати, але просити, уміти просити лиш те, що тобі дійсно можуть дати. Це власне те, що називається екологією — знанням про життя в однім спільнім домі.

Мурашки прокладали свої шляхи через цукор, і їх ніхто не топив, миші гризли горіхи, оси вибудовували гнізда на стриху у теплі, яструби могли собі вибирати якихось курчат, їжакам і вужам ставилося молоко у тарілочці. Птахам залишалося частину чорної горобини. Лиликів ніхто не зганяв з піддашшя. Зайці прибігали по кору і рештки капусти. Для сарн і оленів завжди знаходилися серед зими сіно і сіль. Кротячі нори не заливалися окропом.

Ми всі жили разом, всім усього вистачало, і всі були щасливими. Ми могли покладатися один на одного. І могли утримувати спільними зусиллями не одного мандрованого, який просив лише калини з-під снігу, а отримував значно більше.

Сьогодні мороз. Я вбраний досить легко — без подвійних штанів, без светра і в осінній куртці. На ногах — тонкі черевики, на голові берет. Без шалика і без рукавиць. Я багато ходжу по дворі, але мені не холодно. І я не можу зрозуміти, чому навіть при такому морозі в армії страшенно мерз. Хоч був значно краще вбраний. Мерзли всі, досить було постояти годину на снігу, і вже відлітали ноги, руки перемерзли від кількох хвилин без рукавиць, холодно було всюди. Видно, кількість внутрішнього тепла якось залежить від ступеня вільності, від залежності чи свободи.

В армії я щиро був переконаний, що пекло зовсім не гаряче, а навпаки — страшенно студене. Ми жили у броньовиках і в спеку. Тоді всередині залізного пуделка було майже 80⁰. На броні ми смажили яєчню, руки постійно були попеченими від необачного доторку до перегрітого металу. Але все це здавалося поверхневим — тобто таким, що впливає лише на твою поверхню, твою оболонку. Разило, нищило і мучило лише шкіру. Холод був значно глибиннішим і першопричинним. Найсуттєвіше він випорожнював тебе — щоб самому стати вмістом твоєї форми під час багатоденних автономних виїздів. Автономні — це означає лише тебе, твій БТР, лише малесенький генератор для радіостанції, який не може дати тепла, лише сніги, мороз і ліси. Тоді починалося пекло. Тоді пекло. Пекло зсередини, від костей, ти відчував кожну свою клітину, наче пляшку з водою, виставлену на мороз. Починався відчай, від якого міг тікати, але не міг втекти. Бо тепла ніде не було, а в тобі був лід. Я вискакував з теплого панцерника, на внутрішніх стінах якого поростала крига, у відкриту ніч, бо здавалося, що всередині мороз тебе задушить, а ще холодніший відкритий простір не такий страшний, як замкнутість і скутість. Замерзало на лід усе, що було у флязі, замерзав хліб, замерзав навіть папір. Назвати це холодом я не наважуся. Це було межею, болем, чистотою, висвяченням, новонародженням. Це було життям. І саме це було пеклом. Бо воно було нескінченністю, безмежністю, конструкцією і звучанням цілковитої тиші. Це було безумством. Мороз робив із наших голів калік. Але ця історія буде вже завтра.

Я багато разів бачив, як ламали людей — холодом, биттям, боєм, хворобою, захланністю, страхом, смертю близьких, бідністю, приниженням, ламали лопатами, відрами з лізолом, насильством і підступом, брехнею і байдужістю. Я бачив, як ламали і як люди ламалися або ні.

Але лиш раз я бачив, коли цілком пристойна людина зламалася так, що перестала нагадувати людину. Навіть через рік у нього не відновилися мова, інтонації, голос, погляд, хода і рухи. У нього змінилося щось у голові. І злавав його мороз. Бездоганий та інтелігентний, спритний і елегантний офіцер з Пітера поїхав з нами у тріскучі морози в північні ліси. Його посадили на один із БТРів. Він тримався і поводився на диво добре, правильно і гідно. Наша колона мчала безмежними лісами. Правило було таке, що треба було доїхати до певного місця, незважаючи на втрати. Тобто про тих, хто по дорозі залишався, ніхто не дбав.

І от БТР із бездоганим офіцером зіпсувався десь у найглибшій пущі. Троє людей залишилося посеред снігів і стокілометрових лісів разом із тоннами абсолютно неужиткового металу, якого, однак, не можна було покинути. Сховок перетворився на пастку. Понад тиждень просиділи вони без їжі, без тепла, без вісток і чуток, без годинника і розуміння, що діється. Умови були такі, що холод був жажливий, але не давав їм можливості померти. Життя перейшло у інший вимір — мінімального жевріння на межі згасання. Ми ж доїхали до місця і працювали у такому ж холоді цілий тиждень. Але ми працювали. Ми мерзли, але не збиралися вмирати. У нас не було на це часу.

Коли через тиждень ми почали визбирувати своїх погублених і дісталися нарешті до цього БТРа, то на офіцера було тяжко дивитися. Він став звірком, він не міг говорити, думати, рухатися. Щось такого, як в оповіданнях Джека Лондона. У нього замерзли і згасли очі. Він перестав бути мудрим, добрим і активним. У нього замерзли мозок і всі відчуття. Ми водили його, як сліпого й німого паралітика. Коли ж він зігрівся, то не перестав бути замороженим.

Так буває з фруктами, які в стані замороження можуть зберігатися свіжими дуже довго, а коли розмерзнуться, то не стають справжніми. Їх можна вживати лише до компоту і то дуже скоро, бо інакше згниють.

Останнім часом у мене стерлося не лише відчуття різниці між окремими роками, а й днями тижня. Тому поняття «недільна прогулянка» стало моїм власним архаїзмом. І нема в тому нічого дивного, що ця недільна прогулянка відбулася у четвер. Врешті день був сьогодні для проходів якнайкращим — сонячний, сніжний, морозний. Сніг особливо сприяє мандрівкам, бо змінює простір — робить його більш порцеляновим — поділеним, порційним, відгородженим у різних своїх фрагментах. Я опинився у найкращому районі нашого міста. Це незвичайний район магічних кварталів справа від невеликого парку, вліво від колії. Дивовижний світ іншого міста, спокійних вуличок, якими можна ходити, конкуруючи з автами, вілл і садів. Найцікавіше — вілли. Ними цей куток землі перенасичений. Їх дуже багато, і всі вони різні. Кожна з цих вілл є ілюстрацією до довгої історії. В кожній з цих історій присутні вступ, розвиток, злет, кульмінація, стабільність, тоді занепад. Спочатку непомітний, а далі стрімкий, який летить до руїни. Здавалося б, що кінець історії. Але не тут, бо вілли стійкі і довговічні. Тому старі історії змінюються новими. І все починається спочатку — задум, злет, кульмінація, стабільність. Вже наперед відомо, що занепад буде тяж. Без певного присмаку занепаду такі будинки втрачають смак. Особливо цікаво дивитися, як ця кожна вілла ставала втіленням чийось уявлень про ідеальний будинок. У когось з'являлась ідея власного палацу. Переважно він був відображенням якихось віденських, празьких, краківських або хоча б львівських мрій. Але власники недобре собі уявляли, як саме їхня мрія мала б виглядати. Тому за справу бралися будівничі. Їх драми тяж вкарбувалися у кожному будинку. Вони, ці будинки, є насправді втіленням усього, що не вдалося у житті цим архітекторам, будівельникам, інженерам і декораторам. І все ж вони дуже вдалі. Це наше щастя, що є у місті така маленька територія. І це щастя, що туди можна піти на недільну прогулянку. Навіть якщо вона припадає на четвер.

У мене давно була мрія, про яку я вперше наважуся говорити сьогодні. Ще кілька років тому я побачив, як люди мучаться від депресії, і як я можу їм допомогти. У мене з'явилася ідея спеціального пансіонату, де б лікувалася депресія. Хочу збирати тих, хто цього потребує і вивозити їх у гори. В будь-яку пору року. Хай навіть у такі морози, як тепер. Це може і ліпше, бо студінь висвітлює всілякі психічні темноти і тіні. Все, отже, могло би виглядати так: я даю оголошення у газету, що буцімто якийсь пансіонат приймач слабих на депресію. Мусить бути оголошений якийсь тариф — скажімо, щоб вистачило на їжу, питво, транспорт і мені як лікареві за виздоровлення. В оголошенні була би вказана певна адреса — куди з'являтися. І тоді треба поїхати за тією адресою — це може бути Дора, Любіжня, Кваси, Ворохта, Микуличин, Зелена, Гута або ще щось таке, і сказати, що хочеш вилікуватися. А там уже був би я. Я зустрів би хворого і цілу ніч просидів би з ним при пляшці чи барильці. Я поговорив би з ним і розказав кілька історій. Я радів би і хворий бачив би, як радість вихлюпує поза мене. Ми вийшли б у ніч подивитися на зорі. Був би сильний мороз. Все б мерзло.

Ми не будемо палити, ми будемо терпіти. Потім ляжемо на кілька годин. Сон буде багатий на сни, бо через холод будитимемось через кожні півгодини. Ми будемо зі слабим спати так, щоб грітися тілами і видихами. Потім буде ранок. Дуже гарний. Небо буде кольорове, а гори — як копія чорно-білої гравюри. Нам буде бракувати їди. Вдосталь буде лише цибулі і часнику. Але їх нічим буде заїсти. Ми будемо страшенно смердіти цибулею. І запиватимемо це ще смердючішими напоями. Ранок здаватиметься вечором. Руками, з потрісканою від незручностей шкірою, ми наллємо ще чогось один одному. Я витягну зі старої шафи якісь книжки і знімки. Щось будемо читати і розглядати. А тоді — переборюючи бажання спати — важкі фізичні роботи, невинувдані ніякою логікою — щось носити, копати, згрібати. Пізніше можна буде трохи полежати, але не заснути, а говорити те, що думаєш, знову йти, сидіти, купатися, пити горілку, вино, каву, молоко, не їсти нічого, крім рибних консервів, говорити, згадувати, мріяти, йти з тягарем на спині, ризикувати потрапити під камінь, хвилю, зрубане дерево, мішок, лавину.

Я прошу хворих побути, просто побути зі мною ще. І їхня хвороба з часом пройде. Ми зуміємо з цього вийти, якщо поживемо разом.

Я вже давно вирішив сам для себе і можу це порадити кожному — що роздумувати про Божий задум і різні Божі вчинки цілковито безперспективно. Бо розмірковувати інструментові про майстра просто безглуздо. Це не той рівень, це не те, що може бути осмисленим. Бракує методики і обсягу мислення, бракує уяви. Але все ж нема нічого спокусливішого, як намагатися розмірковувати про Божий задум, про наступні повороти придуманих Ним сюжетів.

Я знаю, що в ті рідкісні моменти, коли людська логіка або бажання збігаються з Божою логікою і бажаннями Бога, — у ті рідкісні моменти стаються дива і чуда. Хоча орієнтуватися на них як на вказівки нема сенсу, бо, знову ж таки, це логічно лише для людської логіки.

Я не розумію, що означає все те, що відбувається. І не прошу розуміння. Але ясно, що Господь прихильний до мене і до багатьох тих, кого я знаю. Він нас пестить. Він обставив нас цілим почтом охоронців і ангелів. Тому нам усе вдається. Нам легко, а найбільший тягар викликаний переживанням цієї надприродної легкості. Бо справді, ми ж не даємо нічого взамін, крім віри, любові і надії, а отримуємо все. Нас чомусь голублять. Ми народжуємося, народжуємо і вмираємо досить легко. Наші руки і ноги пружні, дихання відкрите. Наші очі бачать далше і більше, а вуха чують небесну музику. Наші пучки мандрують найкращими у світі маршрутами. Наші діти люблять нас, а ми любимо їх. А ще нас люблять найвитонченіші жінки і найгідніші чоловіки. Вони готові у кожний момент відновити нашу віру, любов і надію. На нас сипляться теплі дощі, наші тіла пам'ятають запах гірських річок. Ми плекані, немов найдивніші квіти у запущеному городі. Коли нас б'ють або кусають, то наші рани скоро гояться і не гниють. Ми, як птахи, щодня знаходимо їжу і від нас бджоли й інші комахи не забирають, а приносять нектар. Віруси живуть у нас і не шкодять нам. І все таке інше.

Я не думаю, що це Боже випробування спокусою. Господь готує нас до чогось. Це Його персональна ідея. І я знаю, що ми зуміємо бути відповідальними. Не знати коли і як, але ми віддячимо. Навіть якщо треба буде взяти участь у якомусь показовому засіданні Страшного Суду.

Часом буває так, що п'ється вночі у кухні у власному домі. Тоді переважно гість з'являється несподіваний, але дуже очікуваний. Тоді вже сплять домашні. Щось приноситься з найближчого магазину, а все інше імпровізується і komponується з рештки вечері і ще якихось стратегічних припасів. Переважно робиться цибуля з олією й оцтом, можна ще додати помідорового соку. П'ється, говориться, згадується і співається, слухається улюблена музика.

І десь у цьому всьому постає такий момент, коли не втримуєшся, щоб не показати гостеві щось таке, що тебе тримає. Це можуть бути колекції марок у марківниках, монети, фотографії, підбірки ножів або запальничок, колекція олівців або сувенірів. Можна показати карточки або хоча б альбоми. Якись ескізи записаних марев, рушницю. Можна завести у найдальшу кімнату і заграти на фортеп'яно. Часом доходить до того, що включається світло у кімнаті, де сплять діти, і показується — як гарно вони сплять. Можна демонструвати акваріуми з рибками або цілі кактусові сади. Обов'язково цей показ супроводжується такими насиченими розповідями, що гість розуміє, що він щось втратив у своєму житті. Хоча це насправді є лише твоїм бзіком. Тим штрихом зі світових можливостей, який прийшовся по тобі.

У мене теж є такий бзік. Я показую ботанічні атласи. І говорю тоді не про рослини, а саме про атласи. Їх автори були б здивовані, якби почули це все.

Бо атласи — найкраща література у світі. Найгарніша, найправдивіша і найдовершеніша. У них є надзвичайна магія — парадні портрети бездоганих рослин, яких або щодня зустрічаєш, не знаючи їх імені, або таких, яких не побачиш ніколи в житті і вони стануть тобі вічним докором у власній безпорадності. Ботанічні атласи очевидно відрізняються за стилем. І в цьому є особливий тонкий шарм. Німецькі — надзвичайно педантичні рисунки, які більше говорять про якусь рослину, ніж навіть жива рослина. Чеські — переважно фотографічні. Польські — популярні і любовні. Радянські — або дуже академічні, або призначені для піонерів. Каталоги британського парку Кю — як реєстри всіх, хто коли-небудь жив на світі. І ще багато інших. Ти показуєш ці стоси книг, розповідаєш про те, що у них різного. Тебе розуміють або ні. Але тієї ночі всім учасникам кухонного засідання присняться граціозні рисунки рослин.

Можливість вибору, яка вважається найвищим виявом людської свободи, насправді є найбільшою неволею кожної людини. Це приреченість. Ти вимушений вибирати, зазвичай не можеш не вибирати. Бо навіть не вибираючи, ти вже зробив вибір не вибирати. Вибір — це обов'язковий іспит, який витримують далеко не всі. І вибір — особлива відповідальність перед близькими і цілим людством. Фактично саме ходи твого вибору є властиво тим найвартіснішим, що ти можеш зробити дійсно для цілого людства. Адже кожен твій вибір, а особливо їх сукупність і послідовність, засвідчує людству таку можливість шляху. Роблячи власний вибір, ти цим самим показуєш можливу дорогу ще комусь.

Це речі очевидні і прості. Але у проблемі вибору є один аспект, про який майже ніхто не задумується серйозно. Це — питання не-вибраного. Те, від чого ми відмовляємося, впливає на нас багато більше, ніж те, що вибрано. Бо вибране відразу стає реальністю і, значить, отримує часовий вимір. А те, що має час, обов'язково має закінчення. Тобто наші вибрані речі стають нашими лише на час їх актуальності, потім минають або еволюціонують у щось таке, що дуже мало нагадує ту первинність, яку ви власне вибрали.

Натомість низка невибраного, гігантський перелік відхиленних можливостей, людей, стосунків, слів, місць і вчинків, відчуттів і переживань, мелодій, запахів і смаків, дотиків і доторків накопичується у твоїм ірреально. Все це не зреалізоване, а тому нескінченне. Це цвинтар, який завжди з тобою. Від цього багажу властиво й приходять старість і втома, хоча саме з нього розпаковуються мистецтво, література, звідти грає найкраща музика і там мерехтять найпрекрасніші обличчя у світі. Щоправда, у слабих там починають корчитися і шкряботіти манії, страхи і брідоти. У цьому багажі завжди є якийсь старий плащ, де у кишені лежить забутий квиток. Це пільговий білет у шизофренію, яка є найчастішим доказом існування вибраного і невибраного. А у сильних невибране розвиває те, що робить ссавців людиною, — якусь невиразну ностальгію, смуток, який не руйнує, а підкидає. Якусь відсутність страху і якусь нестерпну легкість буття.

У той самий момент, коли відчай, зневіра і найпохмуріше сприйняття світу затискають нас у найглухішому коридорі — тісному, мокрому, пекучому або холодному, але цілком темному, — коли не видно наступного повороту, а стіни зближуються і звужуються, коли бредеш у смердючій воді, заглиблюючись з кожним кроком все ближче лицем до поверхні, де плавають найогидніші рештки чужого, ворожого балю. І коли здається, що наступний крок буде прощальним, але якщо ти не втратив віри у долю, впевненості у правильності свого напрямку і любові до середовища, яке готове залити тебе чимось протилежним, то тоді, у ті короткі моменти твердий мур, у який ми впираємося, перетворюється на м'який, ніжний і світлий безконецний отвір. Крізь цей проріз нам з'являється найкраще, що є у нашому житті. Тоді літають ангели, подібні на добрих птахів, дитячі страхи виявляються мудрими пухнастими звірками. З твого тіла, з очей і вух, з кожного пальця розпускається найпрекрасніша квітка, якої запах на хвилю перебиває всі можливі смороди. Тоді нам з'являється дійсна краса життя. Якщо додати ці потрясіння красою, які, зрештою, оправдовують цілі роки, то набереться яких кілька днів або годин, а, може, і хвилин. Бо краса дається нам секундами. Вона дозована, як гомеопатичні препарати. Якщо не витримати дозування, то можна просто померти від тиску серця. Вона різна, ця краса. Вона має стільки ж виявів, як тіні, що перебігають внутрішньою поверхнею повіки у сонячний день, або той фрагмент найкращого у світі сну, який перетворився у момент пробудження і не піддається обробці розумом. Це щось невловиме, його неможливо зафіксувати ні фотоапаратом, ні відеокамерою, ні диктофоном. Лише течія на шкірі, слизовій і очному дні — йде попереду вулицею дивовижна жінка, і ти бачиш лише одну її щоку, падає яструб із синього осіннього неба, вітер здухує пелюстки з квітучого дерева, пірнаєш у прозоре плесо гірської ріки, нічний метелик дивиться на тебе великими червоними очима, їдеш осінньою дорогою вночі у автомобілі, і фари висвітлюють дерева на узбіччі, стоїш вранці на горі посеред сонця, а все, що нижче — вкрите рівною поверхнею хмар, наївна і мила стара поштівка, яка вилітає з випадково вибраної книги, дванадцять білих коней у місячному сляві мчать горбами, летить стріла. Після цього переліку вступає в силу так званий карт-бланш — біла картка, вільна картка, де кожен може вписати свої з'яви краси.

Зі всіх свят, зі всіх днів року Різдво найбільше дає нам можливість відчувати свою людськість, свою людяність. Ми раптом опиняємося в ілюзорній ролі опікуна, а не того, ким опікуються. Боже чудо Різдва полягає в тому, що ми, люди, маємо нагоду прийняти Бога до себе у такій формі, як ми самі. До того ж єдиний раз створюється ілюзія, що Бог опиняється залежним від наших законів, нашої натури, нашого розуміння і нашої ласки. Ми починаємо розуміти, що після цього Він стане інакшим — зрозумілішим, ближчим, милосерднішим і любішим. Така перша містерія Різдва.

А друга, напевно, закладається у дивовижній вагомості і довершеності простого різдвяного сюжету. У цьому сюжеті, як у генетичному коді, занесено все, що стосується людини. Може, тому лише з цього сюжету виросло таке явище, як вертеп. Поступово вертеп розрісся до макету світу, до схеми космосу, до космогонічної енциклопедії.

Щорічне повторення різдвяного ритуалу не послаблює, а посилює переживання. З кожним роком Різдво сприймається все глибше і ясніше. І це — третя містерія. Різдво може бути окремою порою року. Завжди очікуваною, завжди омріяною, завжди несподіваною. Історія твого Різдва укладається у окрему низку. Ти можеш оглянути її як самостійну лінію свого життя, що не залежить від історії інших пір року. У хронології Різдва нема ніяких особливих подій, лише світло, затишок, лагідність і мудрість. І навіть якщо стається щось лихого на якесь Різдво, то воно стається не так, воно набирає іншого сенсу, іншого чуття, іншого освітлення.

На Різдво тягне до рідних. Це ще один вияв великого сюжету. Мій дідо свого часу не втримався і прийшов до своєї мами на Святий Вечір. Прийшов із дуже далекого й безпечного гірського сховку. На Різдво хата вся була оточена, і його взяли. Багато років він провів у тюрмах і висланнях. Але не мав жодного жалю про те, що зробив того Різдва. І жоден з наступних різдвяних днів не був гіркуватим через те Різдво. Бо Різдво — це окрема пора року, окрема історія, окрема біографія і навіть окремий характер кожної людини, кожної родини.

Ще і ще раз переконаюся, що людині залишилося дуже багато від холоднокровних організмів, життя яких безпосередньо залежить від зміни температури зовнішнього середовища. Зрозуміло, що ми теж міняємося в залежності від того, чи холодно, чи тепло. Але це не те, що я маю на увазі. Рештки холоднокровності прослідковуються насамперед на рівні роботи мозку.

Від перепаду температури міняється весь уклад мислення, світосприйняття, механізми пам'яті і можливості уяви. Коли гаряче, то думки не можуть бути подібними на ті, коли дуже холодно. Пам'ятаю дві свої найголовніші мрії і марева у війську. Коли на броні панцерника можна було смажити яєчною, я мріяв про холодні гірські потоки, сніг на гірських хребтах, сині басейни, вентилятори у просторих кімнатах із завішеними від сонця вікнами, сифони з охолодженими напоями, дощі, прогулянки засніженим лісом. Однак як тільки наставала зима з убивчими морозами, і на внутрішніх стінах панцерника наростали багатосантиметрові льодяні кристали, то марево ставало протилежним — тепле ліжко, напалені печі, спання з кітками, розпечений пісок, гарячі вина і зупи, пухнасті светри і шапки, багатогодинні гарячі ванни. Така-от проста залежність мрій, пам'яті і уяви від температури.

Щоправда, тепер трохи інакше. З віком я почав любити зиму взимку, а літо влітку. Мені перестали подобатися перегріті хати. Тому я щасливий, що у моїй старій і запущеній квартирі працюють печі, а не батареї. У цьому всьому є особливий чар. Коли за ніч печі вистигають, вранці стає холодно навіть у ліжку, але треба вставати у ще більший холод, накинути на плечі старе пальто і перш за все запалити у п'єсах. Дуже приємно напалювати у кухні, у лазничці, гріти воду для миття у цебрах і банях. Не можна йти з дому, поки не виключений у печах вогонь. І коли вже йдеш, то ніде, крім кухні, ще не тепло, бо кімнати нагріваються повільніше, ніж кахлі. Дуже приємно також не палити задля економії у якійсь із кімнат, і там — холод спіжарки.

Приємно спалювати у печі горіхову шкаралупу, листи, вітальні картки, гілочки новорічної ялинки. А потім вибирати попіл лопаткою і зберігати до весни для городу. Приємно курити в піч, слухати вночі гомін вітру і хурделиці у коминових лабіринтах. А ще приємно не залежати від жодних графіків подачі тепла — тоді можна мерзнути взимку або пропалювати в хаті посеред зимних літніх дощів. Але найголовніше — добові перепади нагрітості помешкання дають можливість жити природним ритмом, а не бути об'єктом великого комфортного інкубатора. Тому я хочу жити там, де п'єци.

У мене вдома живе (це крім різних людей) одна видатна рослина — араукарія. Якщо подивитися через вікно з вулиці, то її завжди видно. Араукарія ще нижча від мене, хоча має вже понад сто років. Вони дуже помало ростуть ці араукарії у своїх Андах. Адже араукарії — андські сосни. І живуть вони якихось три тисячі років. Вони були дуже модні на початку століття у європейських помешканнях. Стиль сецесія кохався у таких орнаментах. І дійсно, вона дуже гарна. Має лапаті галузки, розміщені по чотири у одному ярусі. Напостійно у неї є не більше трьох ярусів. Решта поступово осувається, відмирає і усувається. А на вершечку нарастають нові міліметри. Араукарію принесли моїй бабці в дарунок за якесь успішне лікування ще у 20-х роках. Тоді вона була не більшою, ніж 40 см, хоч мала більше років, ніж сама бабця, яка тоді, щоправда, не була бабцею. Виходячи з власного темпу життя, араукарія була немовлям. Напочатку рослина нічого не усвідомила. Пізніше вона щораз більше вдвлялася у все, що відбувалося в хаті, і всі наші переживання вкладалися у її річні кільця. Адже доведено, що рослини, особливо такі досконалі, якщо не мислять, то принаймні все розуміють, відчувають і пам'ятають.

Часом з нею стає страшно. Це ж не так просто — бути свідком давніх подій і мати можливість прожити ще кілька тисячоліть, переживши всіх нас, всіх, хто є тепер з нею. Ми, напевно, будемо для неї якимось напівреальним, напівказковим спогадом дитинства. Може, ми взагалі ледве-ледве зауважуємося нею — якщо зважити на різницю життєвих темпів. І вже точно, що вона не встигає сприйняти окремих подій з нами — як фотоапарат з неймовірно довгою витримкою не фіксує того, що десь рухнулося.

Так дерева, які живуть повільно, не зауважують, не можуть зауважити існування сезонних метеликів.

А я її час від часу купую. І щоразу, виносячи сміття, бачу, що моє відро унікальне — бо в ньому — гілочки араукарії.

Недавно я купив ще одну маленьку сосонку з Анд. Вона, мабуть, моя ровесниця. Я переконаний, що хоч ця араукарія доживе до кращих часів.

Робота зі словами, а особливо зі словами промовленими укладається у мірило, де з одного боку — зневіра, а з іншого — надія, яку не знищити. Зневіра, бо ти розумієш, як мало важить слово і говорення, ти усвідомлюєш, що до нічого доброго твоя балаканина загалом не приведе. Бо кожен з людей може зробити все, що є найгіршого у людей, і тоді його не спинить жодне слово. Але є надія. Віра в те, що всі слова знаходять адресата, жодне речення не марне, кожна деталь укладається у ту конструкцію, де її найбільше бракує. Тому і працюєш зі словами. Ти опиняєшся в ролі майстра, що робить предмети розкоші, або продавця дуже химерного і дорогого антикварного магазину. Твій товар потрібний лиш декому, а ті, кому він потрібний, не завжди знають про існування твоєї крамнички. Тож доводиться чекати. Але не дочекатися неможливо. І коли бачиш захват, сльози й посмішку того, хто тебе знайшов, не можеш уже займатися нічим іншим. Я переконаний, що нема жодної людини — найгіршої і найдурнішої, яка б не дожила до такого моменту, коли їй трапиться слово чи речення, адресоване саме їй. Тоді вона, хай ненадовго, перетворюється у найдобрішу і наймудрішу людину на землі. Заради таких метаморфоз варто жити серед людей і любити їх більше, ніж самого себе. І варто плодити слова, речення і образи, розсилаючи їх навмання на всі боки, роздаючи їх тим, хто невідомо для самого себе страждає від браку потрібного слова... Вчинку... Жесту... Поцілунку... Удару... Пригортання... Погляду... Подарунка... Мелодії... Плода... Дороги... Вказівника чи взірця.

Останнім часом з'явилося багато систем, за якими звичайне людське спілкування переходить у статус вчення про технології комунікації. За цими теоріями передбачається вивчення певних універсальних прийомів для того, щоб здобути друзів, розправитися з недругами і загалом виглядати дуже симпатично. Особлива увага надається жестам. А точніше — одномоментній композиції руху, міни, виразу очей, які укладаються в жест. Натомість варто поміркувати про те, хто кому належить — жест людині чи людина жестові. Хто ким керує, хто кого може виразити. Можливо (про подібне розмірковує Мілан Кундера), існує певний світ жестів, які залишаються незмінними протягом тисячоліть і обов'язково мусять якимось зреалізуватися. Для цього жести підбирають собі тіла, котрі якнайкраще можуть їх передати, зберігати і повторювати. Жест стає долею вибраного ним тіла. Після кінця одного тіла жест перебирається в інше. Може, саме ці віруси-жести керують світом і всіма механізмами життя.

У все це легко повірити, якщо згадати, що для нас найважливіше у сприйнятті любих нам людей. Можуть забутися слова, події, обличчя, але кілька характерних жестів, як арбалетні стріли, вражають просто у горло, і попадання негайно відтворює все, пов'язане з їх носієм. А іншим разом можна побачити найрідніший тобі жест у комусь незнайомому. І знову душа обшпарюється ніжністю, несамовитістю і смутком. З'являється розуміння одного з найважливіших у світі почуттів.

Я вірю Кундері, хочу довіряти власному досвідові. А тому не довіряю американським підручникам з технології комунікації. Я хочу знати, що жести, які у мені живуть — найважливіша складова моєї біографії. Один із найвиправданіших сенсів нашого життя. Ти можеш позбутися багато чого, але притаманні тобі жести треба пильнувати, і вони заопікуються тобою. Це як у Сент-Екзюпері — відповідальність за тих, кого приручив. Але у цьому випадку відповідальність взаємна.

Найбільше щастя, яке може бути у людини, чи іншої живої істоти — це спілкування. Що б хто не говорив, але саме до спілкування зводяться всі ті життєві вияви, які називаються щастям. Без спілкування все втрачає сенс, і ніякі насолоди не можуть його повернути. Тому драмою завжди є все, пов'язане із невдалими спілкуваннями. А трагедією — справжнє непорозуміння. Непорозуміння бувають дуже різні — умисні або неумисні, хвиливі і тривалі, минучі і безконечні, радикальні і компромісні. Всі вони трагічні. І полягають передовсім у протилежності бажань і намірів — це перший рівень непорозуміння. А другий поверх складніший — коли інтереси збігаються, але різняться уявлення про світ і способи співіснування. Ще вище той рівень, коли збігається все, крім розуміння слів — означень, відтінків, наголосів, походження слова і синонімічного ряду.

Такі трагедії найприкріші і зарадити чимось у цьому випадку майже неможливо. Найсумніше, що всім здається, ніби зробили все для того, аби зрозуміти іншого і якнайбільш зрозуміло викласти себе. Залишається тоді лише смуток, докір і недовіра. Я знав одну черепаху. І знав її господарів. І господарі, і черепаха були дуже милі й любили одне одного, стараючись зробити все, щоб всі були задоволені і радісні. Я пам'ятаю погляд тієї черепахи, коли вона спілкувалася зі своїми власниками. Але одного разу черепаха необачно долізла до краю балкону і безпомічно впала вниз на тротуар. Щоправда її відразу ж знайшли і забрали додому. Виявилось, що вона жива — лише трішки надщербився панцир. Його швидко залікували, і видавалося, ніби все минулося. Але щось все ж було не так — кудись пропала радість, спочатку збайдужіла черепаха, а згодом уже як наслідок — люди.

Втратилися спілкування, контакт, розуміння. Залишилися смуток, докір і недовіра. Так вони і жили. Одного разу я довго вдивлявся черепасі в очі і все зрозумів. Вона стала іншою — падаючи, черепаха пошкодила собі мозок. До того ж безповоротно. Просто стала вар'яткою. І ми не могли знати, що зараз в її голові — чи суцільна темрява, чи найпотужніші світла прожекторів-переслідувачів, може, вона все забула, а, може, щоночі її нестерпно боліла голова, може, її лоскотало між черепом і мозком, а, може, нервував кожен звук і запах. Ми не могли знати. Ми не могли порозумітися. Ми не могли зарадити. Не могли врятувати, бо не могли повноцінно поспілкуватися. Їй, до речі, залишилося жити у нас ще 240 років. З цим, але без нас.

«Байка з тим», — кажуть у горах, коли хочуть сказати, що на щось не варто зважати, що то пусте. «Розкажи якусь байку», — кажуть на вулиці, майже вночі, коли кілька приятелів сидять на фонтані вже після всього з пляшками пива. Тоді оповідаються правдиві, але неймовірні життєві історії, почуті від якогось знайомого. Байкою літературознавці називають невеликий алегоричний твір, в якому переважно тварини або інші явища природи втілюють різні людські характери, риси й ситуації.

Люди надто довго зловживали саме останнім означенням байки. З того всього з'явилося страшенно багато помилок і забобонів, які перекручували правду природознавства. Звірі стали помилковими символами, носячи на собі тягар невластивих їм людських вад і збочень. Натомість можна дивитися на це іншим поглядом. Замість того, щоб, описуючи людські історії, підставляти у них тваринні персонажі, можна просто вивчати дійсні ситуації серед тварин, а тоді безпомилково впізнавати те, що відбулося, відбувається або відбудеться з нами. Отже, коротка, але правдива антибайкова історія про те, як лисиці отримують житло.

Лисиці дуже люблять вигідно жити — у люксових норах. Але копати їх вони не можуть, не хочуть і не вміють. Чудесні нори роблять борсуки — глибокі, сухі, складні, багатокімнатні. В окремих приміщеннях є туалети, спальні; коридори галузяться; існує кілька входів і виходів. Борсуки — вроджені будівельники. А лисиці мусять знайти борсучу нору і захопити її. Силою це зробити неможливо. Борсукові щелепи — одні з найпотужніших, а удар лапи може вбити двох лисиць і кількох лисенят. Але є інший спосіб, інший підхід. Борсуки — страшенно акуратні тварини. Вони ненавидять, не терплять, коли десь смердить виходком. Цим користуються лиси. Знайшовши борсуче житло, вони випорожнюються на вході. Першого дня борсук забирає слід і десь його загрибає. Тоді лиси знов. І борсуки знов. Так триває кілька днів безперервно. Змучені і розчаровані борсуки збираються всією родиною з вагітними жінками, немовлятами, підлітками і безпомічними старими і покидають власну обжиту оселю. Більше терпіти вони не в змозі. Вони воліють піти в інше місце і збудувати нову досконалу домівку — складну, суху і глибоку. А занечищену звільнену нору спокійненько займають лисиці.

Кілька разів у житті мені доводилося підбирати людей для певних бойових акцій. І виявилось, що немає жодних орієнтирів для того, щоб знайти солдата у солдаті. Взагалі солдатів дуже мало. Більшість людей, яких любиш, яких поважаєш і яким довіряєш, солдатами не є. І це дуже добре, так справді ліпше. Але лише до того моменту, коли виникає потреба знайти солдатів. І тоді мусиш знайти якийсь тест, якусь пробу і випробування.

Звичайно, трапляються випадки, коли бачиш їх неозброєним оком. Але тоді переважно ці солдати аж надто солдати. Таких теж не варто брати у загін. Такі обов'язково щось напсують. Тож який тест може спрацювати?

Після довгих спостережень, вичислень і аналізів я знайшов конкретний спосіб визначити — хто є хто. Як не дивно, для цього не потрібно знати ні фізичних характеристик, ні властивостей інтелекту. Найважливіше — побачити, як та чи інша людина їсть.

Це безпомилкова ознака. За способом їдження я виділив чотири типи людей, які важливіші для мене, ніж класичний поділ на темпераменти. Отож є такі категорії — сильний тип і слабкий тип. І один, і другий поділяються ще на два — сильний інтенсивний і сильний спокійний, слабкий інтенсивний і слабкий спокійний. Цього досить, аби зрозуміти — що являє собою та чи інша людина, і чого від неї можна сподіватися. Найкращі солдати належать до одного типу — сильного спокійного. Всі інші можуть бути бездоганними в тому чи іншому випадку, але ніколи — завжди.

Тож я підбирав тих, які не схиблять, тих, в яких не виникає жодних внутрішніх непорозумінь. Такі їдять особливо. Їх ні з ким не сплутаєш. І цей метод за способом їди значить більше від всіх рекомендацій і автобіографій. Це більше, ніж рентген і томограма мозку. Це — визначення.

Ті загони, які залежали від мого вибору, я сформував. І вони вже виконали свою місію. Не було жодних збоїв. А мені дотепер трохи соромно зустрічатися з тими, хто був відсіяний. Адже я знаю, як вони їдять...

Трапеза, будь-яка трапеза має незаперечне ритуальне значення, тим більше — спільна трапеза. Спільна трапеза — як кругова порука, як братство, обмін запевненнями і гарантіями, знак подібності і спільності, як участь у одному злочині або співавторство в якомусь героїстві. Я ділив трапезу у найрізноманітніших, часом незрозумілих екзотичних і диких ситуаціях. Святкові прийняття, родинні обіди і вечери, поминки, сніданки поночі, поділ сухих пайків і скромні чоловічі закуски, годування своїх і чужих дітей, друзі і недруги, перекуси в лікарні і їжа у поїзді, рештки їстівного у горах і останні крупинки різних каш, зварених разом, розламані канапки, прийоми на найвищому рівні, частунок у випадкових людей, де залишався на ніч. Пишні імпровізовані підвечірки і доїдання залишеного м'яса у ресторанах, містичні святі вечери і великодні яйця. І ще безліч високих і низьких проявів безмежно великого ритуалу розділеної трапези.

Але одна згадується як щось особливе — незабутній сніданок у Києві. Через якусь годину мала починатися акція голодування на майдані Незалежності. Кілька десятків львівських студентів зайшли у їдальню по вулиці, яка трохи вище від площі, щоб, можливо, востаннє поснідати. Ми їли варені яйця, сир, сметану, налисники, омлети, пили каву і солодкий чай. Було на диво добре — втихомирено, лагідно, сито і гостро. Жовтнєве сонце якось особливо проривалося через величезні вікна і заповнювало собою весь простір їдальні. До вирішальної миті залишалося менше, ніж годину. І раптом двері відчинилися, і до зали почали заходити омонівці — в шоломах, з палицями і щитами. Вони йшли один за одним довжелезним рядом.

— Так от примітивно закінчуються невдалі революції, — подумав я, — у їдальні, коли всі учасники заколоту ситі і безпомічні.

Але через хвилину з'ясувалося, що це не кінець революції. Бо бійці омону не звертали на нас уваги. Вони теж прийшли поснідати, — їх привезли вранці з різних міст і перед справами, перед боєм, який мав статися через тих самих сорок хвилин, солдати хотіли поснідати. Вони їли яйця, сметану, кефір, сир, млинці, сиділи за сусідніми столиками. Вони не знали, що приїхали до Києва через тих, хто сидів поруч. Ми закінчили трапезу разом. Вийшли двома гуртками надвір, покурили після їжі. Покурили, викинули недопалки у один смітник. І розійшлися — через п'ять хвилин ми вибігли на майдан і сіли на ґраніт, почавши голодування — заколот, а вони вийшли на свої позиції, оточивши майдан залізним обручем. Далі було різне. Але першого дня ми їли разом.

В освіті й вихованні кожного з нас, кожного, хто живе на цій невеликій землі, яка називається Західною Україною, є одна величезна вада. Всі ми погано знаємо нашу найближчу географію. Нас навчили орієнтуватися у Франції, Росії, Німеччині, Америці й Азії, навіть якщо ми там ні разу не бували, ми уявляємо собі міста й ландшафти, знаємо деякі звичаї і особливості менталітету. Заплющивши очі, ми можемо вибудувати просторову модель різних ділянок світу — що де, що під, над і за чим. Це дуже добре. Але більшість із нас не може такого самого дозволити собі стосовно хоча б семи областей — Івано-Франківської, Львівської, Тернопільської, Закарпатської, Волинської, Рівненської і Чернівецької. Звичайно, кожен добре знає околиці рідного села, досить добре — кілька обласних центрів і дорогу від міста до села-батьківщини. Ще трохи знаємо підміські ліси і якісь відпочинкові території. Решта — terra incognita. Ми шукаємо екзотики далеко за межами батьківщини. Натомість Західна Україна — це край, де щось інше — на кожному кроці. Природні умови посіченого ландшафту творять унікальну ситуацію, де кожне село і кожне містечко — інше. Туризм найближчими околицями обіцяє більше вражень, ніж можна очікувати. Інші люди, інші будівлі, інша мова, інші навіть ліси, вода і трави. Тут вміщається різність кількох країн. А часом — різні світи існують поруч. Для того, щоб запізнати цю землю, не вистачить життя. Але тут ніколи не почуватимешся цілком чужим. Бо наш кусень території — це павутина й мереживо. Людські історії, як нитки, розмотуються з багатьох точок одночасно, сходяться, розходяться, переплутуються, зав'язуються гудзами, обриваються, але не щезають. На цій землі неможливо торкнутися до одної волосіні, щоб не спричинити коливання іншої. Тут нема точки, попри яку не проходила б хоч якась риска, що стосується твого волокна, твого прядива. Починати обмацувати це мереживо досить просто — сісти у будь-який підміський поїзд чи автобус і вийти, скажімо, на десятій зупинці. День, проведений у цьому місці, буде незабутнім. Бо обов'язково виявиться, що місце це не випадкове.

Ще дотепер улюбленим гостинцем, привезеним гуцульським дітям з базарів Косова, Коломиї, Кутів і Вижиці є сирні коники. Вони продаються майстрами цієї справи за якісь копійки, видаються чимсь звичним і примітивним. Але вони — одне з найбільших див Гуцульщини.

По-перше, сир. Сир із коників зовсім не такий, як інші види сиру. Він сухий, дуже смачний і волокнистий. Коника можна мало не розсувати, відриваючи тонкі волокна чи жмутки волокон уздовж цілого тіла. Цей сир бездоганний до вина. У сухому червоному вині, взятому до рота разом з кусником коника, сир стає подібний на гуму, на в'язку і пружну поживну речовину. Смак цього сиру є найвищою концентрацією можливостей молочного сенсу. За законами екології, за законами перетворення енергії один старий коник — це кілька копиць найпахучішої трави із сонячних альпійських лук у карпатській Чорногорі. Кілька таких коників могли б стати поживою на кілька днів якомусь альпіністові чи, скажімо, пілотові повітряної кулі-монгольф'єра.

Але смак смаком. Коники ще й виглядають так, що неможливо відвернути від них погляду. У їхній нібито примітивності є якісь такі гармонія і знаковість, які відкидають нашу пам'ять на кілька тисячоліть назад — коли всього було дуже мало, але все було надзвичайно важливим. Якась трипільська естетика, викопана із землі і з найглибших пластів підсвідомості. Тим часом сир — один із найнепридатніших пластичних матеріалів. Колись коників робили лише пастухи на полонинах. Але вже понад сто років полонинські скульптурки втратили значення таємного послання з полонини і тепер виробляються лише жінками.

У тепле молоко додається трохи глегу — і молоко кисне. З нього роблять сир текучий і одночасно в'язкий. Шматочки такого сиру запахають у гарячу воду і там швидко ліплять якусь фігурку — є коники, олені, баранчики, калачики. Коники можуть бути осідлані, зі зброєю і навіть з бочівками, перекинутими через сідло.

Зліплену скульптуру треба вкинути до розчину солі, щоб сир закріпився. Від того, яка концентрація солі, залежить стійкість сирної фігурки.

Походження цих витворів ще незнаніше, як те, звідки взялися наші гори. Але такі грудки витягнутого у певний спосіб сиру є справжнім символом гірської країни. Якби з Карпат треба би було щось вивозити контрабандою, то сирні коники якнайкраще надавалися б до цього. Бо вони — надзвичайні. Відразу розумієш, що це щось незрозуміле, але дуже значне.

Вже давніше я зрозумів, що коли на тебе націлена зброя, то це нічого ще не означає, бо якщо вона націлена по-справжньому, то вже нема що робити, а коли напівсправжньо, то вона не вистрілить. У мене цілилися багато разів, і завжди все минало. Треба було лише спокійно поводитися, хоча під прицілом мені пропонували якісь дурнуваті речі — скочити чи з поїзда, який мчав, чи з височенного моста, відмовитись від чогось дуже важливого чи ще щось неможливе. Але це все фрагменти, про які скоро забуваєш. Стріляли рідше і майже завжди не прицільно. Прицільно по мені стріляли лише один раз — тоді я мав би загинути замість друга. Але і з цього нічого не вийшло. У мене не вцілили. І саме це забезпечило другові ще трохи щасливого життя. Я рідко мав таких надійних друзів. І таких досконалих. Він називався Рудько. Я так його назвав. Великий, подібний на вовка, але жовтий і довгошерстий пес. З дивовижними очима тигра або рисі — бурштиновими, глибокими і мудрими. І брови. Абсолютно людські коричневі брови. Він уже був цілком дорослий і з величезним досвідом найгірших речей, коли прибився на нашу гору. Якось відразу прив'язався до мене. Спочатку міг час від часу гаркати, коли я пестив його, бо ніжність видавалася йому чимось незвичним і підступним. Але незабаром звик. Лише я міг пестити його так, як хотів. Незважаючи на те, що почав жити з нами, Рудько ніколи не заходив до хати. Підозрюю, що мав клаустрофобію. Він запровадив на подвір'ї свої порядки — не допускав на нього нікого, крім членів сім'ї, страшенно переслідував поштарів, вигавкував на всі поїзди. Ненавидів усе, що могло означати навіть найменші зміни у ритмі нашого життя. Крім того, чомусь охороняв мене від кількох родичів і вважав, щоб я з ними не зустрічався. Часом міг знервуватися і когось погризти. Власне, не покусати, а погризти. Через певний час список погризених був майже ідентичний зі списком усіх, хто жив біля нас. І тоді дорослі сусіди вирішили, що пора його позбутися. Один із них мав рушницю, інші просто почали висліджувати Рудька. Пес щось відчув і перестав ходити прилеглими територіями.

Я біг ярком, коли над головою почала свистіти картеч. Від здивування я не впав на дно, а виглянув із яру і почув ще кілька посвистів біля голови і побачив сусідів-мисливців, які стріляли в мій бік. Стріляли, бо з яру виглядала лише моя голова, яка за кольором і кудлатістю нагадувала якусь частину Рудькового тіла. Коли стрільці опритомніли, вони довго цілували і обіймали мене. І неначе комусь, хто повернувся

з того світу, пообіцяли ніколи не переслідувати мого друга. Звичайно, як писано в найдавніших книгах, через певний час свою обіцянку вони легко порушили. Думаю, що, якби мене того дня застрілили, це сталося б ще швидше.

Це було 800 років тому. Напередодні великого посту Франциск з Асичу, який вже був святим, але тоді ще не канонізованим, перебував у місцевості, що називалася Перуція. Там було велике озеро з острівцем посередині. Франциск зупинився переночувати в часі своєї мандрівки в бідній оселі одного господаря, який, розуміючи святість гостя, прийняв його з надзвичайною уважністю. Вночі на святого зійшло натхнення — подібно як Христос перебути весь великий піст узагалі без ніякої їжі. Місцем для цього мав стати острів на озері. Вранці Франциск попросив господаря відвезти його до острова, залишити там без ніяких харчів і не приїжджати всі 40 днів аж до шостого четверга. Господар мав також нікому не сказати про те, що Франциск перебуває у цій місцевості. Святий не хотів, щоб його учні, прихильники стали свідками його духовного подвигу. Отже, вони попливли, холодна весняна вода студила босі ноги Франциска, коли він сходив з човна. Човняр залишив усе ж таки аскетові дві маленькі буханки хліба — ану ж той не витримає цілком без їжі — і відплив, запевнивши, що дотримається обіцянки мовчати. Франциск знайшов на безлюдному острові місце, де густо сплелися між собою гілки дерев, і у такій природній альтанці спинився, щоб пробути незворушно у поборжних роздумах понад місяць.

Через сорок днів човняр приплив до острова. Франциска він застав на тому ж місці. Той був змарнілий, але виглядав таким самим жвавим і бадьорим, як завжди. Втративши лік днів, Франциск навіть не сподівався, що час його героїчного посту вже минув. Він був готовий перебувати тут ще довго.

Господар звернув увагу на те, що один хлібець залишився неторканим, а у другому бракує трохи менше, ніж половини. На це святий зізнався, що міг би обійтися зовсім без хліба, але йому здалося, що було б гординею відбути цей піст так само, як і Христос — без жодної крихти хліба. Тож цей шматочок хліба був з'їдений для того, щоб не рівнятися до того, що зміг зробити Ісус.

Це було 800 років тому. Але деякі події уміють обійтися з часом так, що здається, ніби вони відбувалися вчора, або — ще правдоподібніше — тривають у ці хвилини.

Ця історія коротка, як і кожна трагедія, яка відрізняється від біди і драми саме часовим параметром. Власне своєю короткістю. Трагедії не тривали. Їх наслідки — вони можуть діятися дуже довго. Але тоді вже не трагедія. Отже, ця історія трагічна. Вона настільки коротка, що навіть ще не стала історією, і жодні історії не снуються, хіба в уяві.

Токай. Дивовижна земля, чиєю кров'ю є найкраще вино. Токай. Такої статті нема у 12-томній Українській радянській Енциклопедії. В УЗС (3-томній), виданій у тридцятих роках у Львові, Станіславові, Коломії, є такий артикул. Звичайно, вони ще нічого не знають про трагедію. Бо жодна енциклопедія не може передбачити трагічної випадковості, яка станеться через 76 років. Тож Токай між англійським філантропом Тойнбі і Токантіс — рікою у Східній Бразилії 2 600 км завдовжки. Мадярське містечко біля підніжжя Гедялі (ми ще зазирнем у цю статтю). 6 тисяч мешканців, славне вино. Надзвичайне біле вино... Тепер Гедялі — трахитовий гірський ланцюг, що тягнеться від Пряшева до Токаю, 1 092 м заввишки. На збочах винниці токайського винограду. Це УЗС. Тепер з того самого року. Видавництво «Velhagen und Klafing» у Ляйпцігу. «Das Bild der Erde» — образ землі — «новий атлас у 100 сторінках карт». Токай якраз на Тисі. На Тисі, яка тиждень тому стала мертвою і отруйною, як тисячі мішків потовчених сливових кісточок. Вмерла риба, вмерли рослини і кириці. Бо у Тису, а далі у Дунай витекли ціаніди.

У маленькому засніженому містечку Бердйові у Словаччині недалеко від Пряшева, де починаються Гедялі, які закінчуються у Токаї, є середньовічна вуличка, де в одному з будинків мешкає винарня «Токайські вина». 50 сортів на розлив, 10 літрів — 200 корун (це значить 20 гривень), 2 гривні літра найвартіснішого соку землі Середньої Європи. Чоловіки, п'ючи ще і ще шклянку медвяного вина, плакали. «Слухай, чоловіку, — казав один, — там, в Токаю, на березі Тиси через кожну другу хату гніздо бузька. Що вони будуть їсти? Нашу отруту? Та вони повмирають. І виноград теж. Це вино останнє на кілька років наперед». Вони плакали і пили, і молили Бога, аби якнайскорше біда минула, стекла. Аби якнайменше історій виросло з неї. Бо тут, у Середній Європі, все дуже близько.

Відчуття Батьківщини включає дуже багато понять. З наймасштабніших — це держава, суспільство, народ, мова, земля, історія, люди, міфи, культура. І все якось так складається, так все останнім часом якось прямує, що надійними, справді українськими і незрадливими залишаються лише міфи і, звичайно, земля. Покалічена, понижена і засмічена, але безглуздо прекрасна. Починаєш розуміти індіанців, починаєш розуміти чеченців, які є хоча б тому, що залишається хай саме каміння. Таке враження, що незабаром і наша справжня батьківщина залишиться власне на рівні землі. І ця земля не перестане бути рідною, твоєю. Незалежно від того, якій державі належить, які люди нею ходять, якою мовою говорять, в якій культурі купуються і якій історії моляться. На цих українських ландшафтах навіть лишайники на мертвому дереві чи розколеному камені залишаються вірними нашим міфам, які вміють триматися хоча б вітру — якщо нічого іншого вже не буде.

Це все цілком недавно я відчув, побувавши у найглухішому куті колишньої Лемківщини. Колишньої, бо там уже нема ніяких лемків, нема навіть лемківських пісень. Лише прекрасна пустка, нерівності рельєфу якої зафіксували назавжди інтонації лемківської міфічної космології. Цей майже безлюдний кут поділений між Південно-Східною Польщею і Північно-Східною Словаччиною. Збереглася топоніміка — імена місць — Магура, Бехерів, Конечна, Гладисів, Горлиця, Баниця, Крива, Воловець, Низький Бескид. Залишилося те, що незрадливе — гори, доли і потоки. Залишилися антикварні сувеніри — ніби із сірників складені церкви, типові хати. Вони називаються хижі — довгі й лагідні, під одним дахом житло і людей, і худоби, бидла; залишилися талісмани-стежки між горами, долами, потоками, церквами і хижими. Людей дуже трохи, у нас нема таких малолюдних місцевостей (хіба Ґорґани), але люди не ті, тих забрали до одного ще у 1947 році. Дехто потому, щоправда, вернувся, але вернувся вже іншим. Тут можна вивчати на кожному кроці дві дисципліни — як руйнуються невживані дерев'яні будівлі, і як на покинутих людьми територіях відбуваються процеси природного лісовідновлення. Але, незважаючи на весь жаль за цими нашими горами, які вже формально не належать нам, найперше виникають дві думки. Номер перший — оце справжня батьківщина, на тому незрадливому рівні землі і міфів. Номер другий — добре, що там залишилися сама земля і міфи, і нічого іншого, що б їх могло знищити чи образити. І пост-скриптом, якщо у нас тут буде вже все чуже, останні українські індіанці мають для відступу заповітну лемківську резервацію.

Міські мешканці звикли оцінювати погоду і різні природні явища лише з огляду на їх зручності і вигоди. Селяни, землероби, садівники, лісівники і пасічники мислять трохи ширше — їм йдеться не про себе, а про звірів, комах, дерева, бруньки, пагони, цибульки, зерна, квіти, листя, плоди, ягоди і коріння, якими вони опікуються. Зрештою, опікуються лише для того, щоб з'їсти самим або віддати тим, хто живе у містах і погоду оцінює лише з огляду на власні вигоди. У цьому завуженні світогляду причина найбільших нещасть людства. Але так є споконвіків, і виявляється, що ті поодинокі люди, які чують спів трави, просто не можуть і вже ніколи не зможуть переконати зважати на нього тих, хто цього співу не чує. Позавчорашній сніг сприймався по-різному, як неприємність, вибрик, жарт, радість, ускладнення, перешкода, безсенсовність, абсурд, фрагмент, який нічого, врешті, не значить, і — крім кількох відкладених рейсів — нічого не міняє. Адже все одно вже весна, і цей короткочасний сніговий бунт вгамується через кілька днів. Сніг випав, отже, позавчора, а через кілька днів, тобто сьогодні по ньому залишилися тільки сліди. Здається, він справді нічого не змінив.

Але таке твердження правильне лише в системі координат людської — антропоцентричної — логіки. Насправді два дні снігу врятували ціле плем'я, ціле військо Божих істот. Цей маленький мужній і прекрасний народ уже знемагав від людської навали. Щодня його найкращих чоловіків, найвродливіших жінок з ненародженими дітьми, його найбільших мудреців убивали людські руки, а тіла вивозили до міста і там на площах виставляли на повільне тління. Щобільше, люди руйнували їхні оселі, випорпували з землі їхні скарби, міняючи на гроші для дешевих розваг.

День снігопаду і кілька днів укритої снігом землі дали можливість цьому народові перепочити. За короткий час, відпущений до нового наступу людей, лісові племена крокусів, підсніжників і пролісків встигли вже багато. Одні з них скинули в ґрунт запліднене насіння, інші відмерли, врятувавши цим самим підземну багаторічну цибульку від знищення, а переважна більшість просто перестала бути привабливою і через це позбулася незахищеності.

Тож дводенний сніг наприкінці березня не був марним. Можливо, завдяки йому на другу весну маленьке плем'я зможе скликати нове велике військо.

Тарас ПРОХАСЬКО

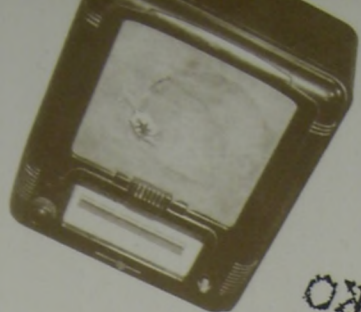
FM «Галичина»

Редактор *Ярослав Довган*
Набір *Ірини Шумади*
Дизайн *Олени Рубановської*
Верстка *Ярослави Король*
Коректори *Алла Журава, Ірина Шумада*

Підписано до друку 08.02.2010. Формат 60х84/16.
Гарнітура «SchoolBook». Умовн. друк. арк. 3,02.

Прохасько Т.
FM «Галичина». — Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2010. — 52 с.

ISBN 966-7263-87-8



ТАВАС ЦЕОХАСРКО

FM

«ГЛНННН»



ТОВ "Е" М2
Галичина, FM Галичина

00189 12.72 грн
у т.ч. ПДВ
0.00 грн

2 000008 700016 0003158_3